

ДНЕВНИКЪТЪ

(стенографски)

на

XV-то обикновено Народно събрание.

Втора редовна сесия.

XX заседание, понеделникъ, 25 февруарий 1913 г.

(Открито отъ подпрѣседателя г. А. Буровъ, въ 2 ч. 53 м. слѣдъ пладне)

Прѣседателствующъ А. Буровъ: Моля г. секретаря да прочете списъка на г. г. народнитѣ прѣдставители.

Секретарь А. Кипровъ: (Прочита списъка. Отсъствуватъ г. г. народнитѣ прѣдставители: Желѣзъ Абаджиевъ, Несторъ Абаджиевъ, Иванъ Балтаджиевъ, Димитъръ х. Ваневъ, Петъръ Вешковъ, Илия С. Вобчевъ, Димитъръ Бръчковъ, Златанъ Бръчковъ, Велчо Велчевъ, д-ръ Георги Гаговъ, Евтимъ Георгиевъ, Стоянъ Георгиевъ, Георги Губидѣльниковъ, Богданъ Дачевъ, Георги Джовизовъ, Христо х. Димитровъ, Василъ Димчевъ, Димитъръ Драгиевъ, д-ръ Асѣнъ Златевъ, Стефанъ Икономовъ, Михо Каравасилевъ, Йовчо Киревъ, Василъ Константиновъ, Григоръ х. Константиновъ, Никола Константиновъ, д-ръ Тодоръ Кръстевъ, Герго Лаковъ, Парашкевъ х. Ламбевъ, Бочо Лачовъ, Тодоръ Лунгаловъ, Митю Милковъ, Иванъ Младеновъ, Димитъръ Нарлиевъ, Никола Начевъ, Георги Недковъ, Дамянъ Неновъ, Симеонъ Неновъ, Тодоръ Орловъ, Димитъръ Патѣмовъ, Иванъ Пецовъ, Цеко Пешовъ, Стефанъ Пипевъ, Иванъ Поповъ, д-ръ Кирякъ Провадалиевъ, Василъ Радоевъ, Иванъ Русевъ, Юрданъ Русевъ, Стефанъ Савовъ, Кирилъ Славовъ, Иванъ Соколовъ, Илия Стаматовъ, Василъ Стаменовъ, Петъръ Станчевъ, Михаилъ Такевъ, Иванъ Таневъ, Ганчо Торомановъ, Понко Харбовъ, Борисъ Христовъ, Станко Христовъ, Христо Цаневъ, Дечко Ченгелиевъ, Христо Черешаровъ и Георги Шиваровъ)

Прѣседателствующъ А. Буровъ: Отсъствуватъ всѣ народни прѣдставители. Има, слѣдователно, законния съставъ, за да може да се отвори засѣданieto.

Прѣди да пристѣпимъ къмъ дневния редъ имамъ да съобща на г. г. народнитѣ прѣдставители, че прѣдседателството е разрѣшило отпускъ на слѣдующитѣ г. г. народни прѣдставители: на търновския

Христо Цаневъ — 3 дни; на татарпазарджикския д-ръ Георги Гаговъ — 8 дена; на старозагорския Георги Шиваровъ — 1 день; на старозагорския Стефанъ Бояджиевъ — 2 дена; на новопазарския Юмеръ Юсуфовъ — 10 дена; на никополския — Борисъ Христовъ — 10 дена.

Вънъ отъ това постигнали сѣ слѣдующитѣ заявления за отпуска, които трѣбва да се разрѣшатъ отъ Народното събрание: отъ старозагорския г. Василъ Димчевъ, който моли, по болѣзнени причини, да му се разрѣши 5 дена отпускъ, считанъ ютъ днесъ. Които г. г. народни прѣдставители сѣ съгласни да се разрѣши исканиятъ отпускъ, моля, да си вдигнатъ ржката. (Болшинство) Събранието приема.

Отъ разградския народенъ прѣдставителъ г. Ахмедъ-бей х. Неджибъ-бевъ, който моли да му се разрѣши 11 дена отпускъ, по домашни причини. Които г. г. народни прѣдставители сѣ съгласни да му се разрѣши този отпускъ, моля, да си вдигнатъ ржката. (Болшинство) Събранието приема.

Отъ пловдивския народенъ прѣдставителъ г. Теню Начевъ, който моли, по домашни нужди, да му се разрѣши 15-дневенъ отпускъ. Които г. г. народни прѣдставители сѣ съгласни да му се разрѣши този отпускъ, моля, да си вдигнатъ ржката. (Болшинство) Събранието приема.

Отъ Министерството на финанситѣ сѣ постигнали три законопроекта:

първо, за одобрение царскитѣ укази подъ № 17 отъ 16 септемврий, № 18 отъ 21 септемврий, № 19 отъ 1 октомврий, № 20 отъ 22 ноемврий, № 22 отъ 17 декемврий, № 23 отъ 19 декемврий — 1912 г.; № 2 отъ 11 януарий и № 3 отъ 12 януарий — 1913 г. и постановленията на Министерския съвѣтъ отъ 17 юлий, протоколъ № 76, отъ 9 септемврий, протоколъ № 173, отъ 15 септемврий, протоколъ № 179, отъ 5 декемврий, протоколъ № 196 — 1912 г. и отъ

18 януарий, протоколъ № 13, отъ 29 януарий, протоколъ № 21 — 1913 г.;

второ, за одобрение царскитѣ укази № 1 отъ 9 януарий и № 5 отъ 10 февруарий 1913 г., относително облагането съ мито стокитѣ отъ турско произхождение и фабрикация;

трето, за одобрение царския указъ подъ № 21 отъ 2 декември 1912 г.

Тѣзи законопроекти сж раздадени на г. г. народнитѣ прѣдставители и ще бждатъ турени на дневенъ редъ въ идущето заседание.

Пристапваме къмъ дневния редъ. Първата точка е: отговоръ на г. г. министритѣ на питанията. Има само едно питане, на което още не е отговорено. То е питането на орханійския народенъ прѣдставител г. Петъръ Паралановъ къмъ г. министра на войната. Тѣй като г. министрътъ отсъствува, отговорътъ на това питане ще остане слѣдъ неговото идване.

Втората точка отъ дневния редъ е трето четене законопроекта за освобождаване чиновницитѣ, служащитѣ и постояннитѣ работници въ новоосвободенитѣ земи отъ плащане взаимобразнитѣ одрѣжки.

Моля г. секретаря да прочете законопроекта.

Секретарь А. Кипровъ: (Чете)

„З а к о н ъ

за освобождаване чиновницитѣ, служащитѣ и постояннитѣ работници въ новоосвободенитѣ земи отъ плащане взаимобразнитѣ одрѣжки.

„Членъ единственъ. Отъ началото на м. февруарий текущата година да не се правятъ прѣвиденитѣ въ закона, утвърденъ съ указъ № 80 отъ 27 септември 1912 г., взаимобразни одрѣжки отъ заплатата на назначенитѣ по бюджета за новоосвободенитѣ земи чиновници, служащи и постоянни работници, на които мѣстослуженията се намиратъ въ новоосвободенитѣ земи“.

Прѣдседателствующъ А. Буровъ: Ще се гласува. Които г. г. народни прѣдставители приематъ законопроекта на трето четене тѣй, както се прочете, моля, да си вдигнатъ ржката. (Болшинство) Събранието приема.

Минаваме къмъ слѣдующата точка отъ дневния редъ: първо четене законопроекта за допълнение закона за народното просвѣщение.

Моля г. секретаря да прочете законопроекта.

Секретарь А. Кипровъ: (Чете)

„До Господина Прѣдседателя на XV-то обикновено Народно събрание.

„Господине Прѣдседателю,

„За да се улесни правилното функциониране на разнитѣ административни служби по вѣдомството на повѣреното ми министерство, и за да се създадатъ условия, при които ще може се използва най-рационално и ще може се възнаграждава най-справедливо труда на разнитѣ работници по учебното дѣло — прѣдлагамъ на просвѣтното обзѣждане и одобрение на г. г. народнитѣ прѣдставители нѣколко допълнения къмъ закона за народното просвѣщение, съ които се въвежда единъ новъ институтъ: областенъ училищенъ съвѣтъ, и се поставятъ основитѣ на една широка децентрализация въ управлението на училищата съ прѣко участие на прѣдставителитѣ на народа въ това управление и съ по-голѣми шансове за успѣхъ въ своето поприще на ония учители, които

сж готови да се посветятъ на народната просвѣта искрено и беззавѣтно.

„София, 20 февруарий 1913 г.

„Министръ на народното просвѣщение: И. Пѣевъ.

„Законопроектъ

за допълнение закона за народното просвѣщение.

„Чл. 1. Царство България се раздѣля въ учебно отношение на шестъ области; сѣдалището на областитѣ се опрѣдѣля отъ Министерството на народното просвѣщение.

„Всѣка област се управлява отъ единъ директоръ и отъ училищенъ съвѣтъ.

„Директорътъ на учебната област се назначава и уволнява отъ министра на народното просвѣщение; той се взима измежду бившитѣ министри на народното просвѣщение, бившитѣ и настоящи началници и главни инспектори при същото министерство, директоритѣ на срѣднитѣ учебни заведения и окръжнитѣ училищни инспектори.

„Областниятъ училищенъ съвѣтъ състои отъ директора на училищната област, който е и прѣдседател на съвѣта, и отъ петъ души съвѣтници, живущи въ центра на областта: митрополитътъ или неговиятъ замѣстникъ, окръжниятъ управител, окръжниятъ училищенъ инспекторъ, единъ отъ директоритѣ на срѣднитѣ учебни заведения, опрѣдѣленъ отъ министра, и прѣдседателътъ на училищното настоятелство.

„По въпроси, относящи се до училищата въ отдалѣни общини, участвуватъ въ заседанията на съвѣта съ право на гласъ и респективнитѣ училищни инспектори и прѣдседатели на настоятелствата. Тѣ могатъ да даватъ мнѣнието си и съ писмени доклади.

„По опрѣдѣление на съвѣта могатъ да участвуватъ въ неговитѣ заседания съ право на гласъ при разрѣшението на специални въпроси и вѣщи лица по тия въпроси.

„При всѣка област подъ ръководството на прѣдседателя на съвѣта се учрѣжда канцелария съ секретаръ и счетоводителъ и нужния помощенъ канцеларски персоналъ.

„Службата на тия съвѣти се опрѣдѣля отъ Министерството на народното просвѣщение съ особени наредби, едни отъ които могатъ да бждатъ задължителни за всички съвѣти, а други само за нѣкои отъ тѣхъ.

„Чл. 2. Сумитѣ, които прѣдвиждатъ общинитѣ въ бюджета си за училищата, се покриватъ:

„а) отъ приходитѣ, прѣвидени въ чл. 106 отъ закона за народното просвѣщение;

„б) отъ общитѣ приходи на общината, и

„в) отъ сумитѣ, които плащатъ ученицитѣ за правоучение въ прогимназитѣ; размѣртъ на таксата за правоучение се опрѣдѣля отъ общинскитѣ съвѣти и може въ една и съща община да бжде различенъ за разни ученици въ зависимостъ отъ мѣстожителството и имотното състояние на родителитѣ.

„Общини, които могатъ да поддържатъ училищата си само отъ първия източникъ (а), не сж длѣжни да прѣдвиждатъ никакви приходи отъ другитѣ два източника.

„Даватъ се особени премии на ония, които допринасятъ да се увеличатъ училищнитѣ приходи отъ първия източникъ. За тая цѣль Министерството на народната просвѣта издава особна наредба.

„Чл. 3. Споредъ заплатитѣ си учителитѣ се раздѣлятъ на петъ класа. Повишенията отъ най-долния класъ въ по-горния ставатъ слѣдъ петгодишна учителска служба; въ другитѣ при учителитѣ се пови-

пават по рѣшение на областниятъ училищни съвѣти измежду учителствувалитѣ петъ години въз основа на (а) резултатитѣ отъ ревизитѣ, които сж правени прѣз всички петъ години, (б) рефератитѣ, държани отъ учителя въ педагогически конференции, (в) резултатитѣ отъ извънучилищната дѣйност на учителя и (г) печатнитѣ трудове на сжния.

„Броятъ на учителитѣ отъ всѣки класъ се прѣд-
вижда ежегодно въ бюджета.

„Учителитѣ получаватъ свърхъ редовната си заплата и възнагражденията, прѣдвидени въ чл 69 отъ закона за народното просвѣщение:

„а) възнаграждения за водене на специални курсове по програма и планъ, опрѣдѣлени било отъ Министерството на народното просвѣщение, било отъ нѣкое друго министерство;

„б) възнаграждения и премии за извънучилищна работа било за разширение на общото образование, било за практическото подобрене на културно-икономическия животъ на страната.

„Възнагражденията и премиятъ се прѣдвиздатъ въ бюджета на общинитѣ, окръжитѣ или държавата съ точно означение на тѣхния размѣръ и цѣльта, за която се даватъ. Министерството на народното просвѣщение въ съгласие съ респективнитѣ министерства изработва особена наредба за раздаване на тия възнаграждения и премии.

„Чл. 4. Учителитѣ въ първоначалнитѣ училища се назначаватъ отъ училищнитѣ настоятелства; ония въ прогимназитѣ, по прѣдложение на настоятелствата, отъ областния училищенъ съвѣтъ; а въ гимназитѣ, по прѣдложение на областния училищенъ съвѣтъ, отъ Министерството на народното просвѣщение.

„Областниятъ училищни съвѣти и училищнитѣ настоятелства при повече кандидати за учители, отговарящи на прѣдвидения отъ закона цензъ, иматъ право сами да опрѣдѣлятъ реда на избора и назначението на кандидатитѣ, както и да прѣдлагаватъ специални нѣкои условия, на които би желали, за удовлетворение на мѣстни културни нужди, да отговарятъ кандидатитѣ. Тия условия трѣбва винаги да бѣдатъ съвмѣстими съ учителското звание.

„Дисциплинарната комисиия, прѣдвидена въ чл. 206 отъ закона за народното просвѣщение, налага наказания само за основни учители; службата на тая комисиия по отношение на гимназиалнитѣ учители се изтънява отъ областния училищенъ съвѣтъ.

„Дисциплинарната комисиия, прѣдвидена въ чл. 214 отъ закона за народното просвѣщение, разглежда обжжени рѣшения само за гимназиални учители; службата на тая комисиия по отношение на другитѣ учители се възлага на областния училищенъ съвѣтъ.

„Когато областниятъ училищенъ съвѣтъ дѣйствува като дисциплинарна комисиия, въ неговитѣ засѣдания взима участие съ право на членъ и прѣдседателъ на апелативния съдъ, или прѣдседателъ на окръжния съдъ тамъ, дѣто нѣма апелативенъ.

„Въ случаи, дѣто нѣкой учитель поради недобро държане спрѣмо населението е станалъ нетърпимъ между това послѣдното, за да се прѣвърши истината, дисциплинарната комисиия при окръжния училищенъ съвѣтъ, респективно областния училищенъ съвѣтъ, може да прибѣгне до плебисцитъ, при който гласуватъ само избирателитѣ на общината, дѣто се намира училището.

„Дисциплинаритѣ комисиии се произнасятъ само въ случаи, когато се иска отъ училищната властъ увольнение врѣменно или завинаги. Въ всички други случаи наказанията се налагатъ направо отъ респективнитѣ училищни власти съгласно съ специално изработенъ за цѣльта правилникъ.

„Чл. 5. Учебниятъ съвѣтъ, прѣдвиденъ въ чл. 23 отъ закона за народното просвѣщение, състои отъ прѣдседателитѣ на областнитѣ училищни съвѣти, отъ главния секретаръ, главнитѣ инспектори и началницитѣ при министерството, отъ ректора на декалитѣ на Университета, отъ по единъ прѣдставител на сръдното и основно образование, избираемъ отъ съответното учителско тѣло въ всѣка област, и отъ 3—5 свободни праждани, добрѣ запознати съ учебното дѣло, назначавани отъ министъра.

„Бившитѣ министри на народното просвѣщение сж почетни членове на тоя съвѣтъ и могатъ да участвуватъ въ засѣданията му съ право на гласъ.

„Тоя съвѣтъ урежда върховно програмитѣ и учебнитѣ планове на всички училища, съставя нужнитѣ за правилното водене на обучението и възпитанието наставления и дава мнѣние по всички училищни въпроси отъ административенъ и законодателенъ характеръ, съ които бѣде сезиранъ отъ министерството.

„По въпроси, които интересуватъ едно или друго отъ културнитѣ учрѣждения, подвѣдомствени на министерството, вѣтъ отъ училищата, участвуватъ като членове на съвѣта и директоритѣ заедно съ своитѣ съвѣтници, ако при учрѣждението има такива. По опрѣдѣление на съвѣта въ неговитѣ засѣдания могатъ да участвуватъ по специални въпроси и едни или други вѣщи лица съ право на гласъ.

„Чл. 6. Всички постановления на закона за народното просвѣщение отъ 1909 г. и неговитѣ досегашни измѣнения, които потиворѣчатъ на настоящия законъ, се отминаятъ“.

Прѣдседателствуващъ А. Буровъ: Има думата г. Александъръ Кипровъ.

А. Кипровъ: (Отъ трибуната) Г. г. народни прѣдставители! Законътъ за народното просвѣщение е единственъ измежду нашитѣ закони, който е билъ подвѣргванъ на измѣнение отъ всѣки министъръ: дойде ли министърътъ на властъ, седне ли на министерското крѣсло, първата му работа е да закачи закона за народното просвѣщение — да направи нѣкои измѣнения и допълнения въ него. Заблѣжително е, че нѣма нито единъ министъръ на просвѣщението отъ освобождението досега, който да не е допринесълъ или внесълъ нѣщо въ тоя законъ. Законътъ за народното просвѣщение е заприличалъ на прикования Промитей, отъ който всѣки орелъ откаже по едно перче. Болшинството отъ нашитѣ министри сж се чудѣли какъ да оставятъ слѣда въ закона за народното просвѣщение, и, заблѣжително е, че повечето отъ тѣхъ сж повдигали голѣмо негодувание въ редоветъ на учителството. Амбицията на нашитѣ министри на народното просвѣщение, повечето отъ които сж били хора неподготвени, е отивала често пѣти до крайностъ. Но дневното допълнение, което ни дава министърътъ на народната просвѣта изненадва, вѣрвамъ, не само болшинството отъ народното прѣдставителство, но почти всички, съ твърдѣ малко изключение, просвѣтени граждани въ тая страна. Г. Пѣевъ, който е учителствувалъ 12 години, прѣзъ цѣлия си животъ се е занимавалъ изключително съ просвѣщението, ни дава единъ крайно реакционенъ законопроектъ, който ще внесе смутъ въ редоветъ на учителскитѣ сръди. У министритѣ, които сж дохождали и сж сѣдали на министерското крѣсло, често пѣти се е заигъдвала случайна мисль, която сж искали да прокаратъ, като реформа и всѣки единъ отъ тѣхъ можѣ би е смѣталъ себе си за великъ реформаторъ. Но трѣбва да се знае, г. г. народни прѣдставители, че има грамадна разлика между случайна мисль и реформа. Случайната мисль, написана на книга и внесена въ Народното събрание, като законопроектъ, винаги е врѣдна за

учебното дѣло: реформата трѣбва да мине прѣзъ всички слоеве на обществото, трѣбва добръ да узрѣе и тогава да бѣде внесена въ камарата, за да стане законъ. Г. Иванъ Пѣевъ, министърътъ на народното просвѣщение, виждамъ, че иска да внесе нѣкаква децентрализация въ нашето учебно дѣло. Тия идеи, които той е проповѣдвалъ толкова години наредъ, за които е писалъ често пѣти смѣтно въ в. „Миръ“ и които не сж подхвърляни абсолютно на никаква критика отъ нашето общество, особено отъ учителството, днесъ той иска да прокара контрабанда, когато всички учители сж на бойното поле.

Г. Т. Пѣевъ: Г. Кипровъ! Не трѣбва да оскърбявате. Законопроектътъ не минава контрабанда.

А. Кипровъ: Азъ ще Ви кажа, че не само минава контрабанда, но е и цѣлъ атентатъ противъ нашето учителство.

П. Петрановъ: (Възразява нѣщо)

А. Кипровъ: Г. Петрановъ! Азъ зная вашето мнѣние и вашитѣ идеи по законопроекта. Вие сте били и учителъ и кметъ и сигурно ще защитавате кметовѣтъ повече, отколкото учителитѣ.

Най-напрѣдъ, г. министре, този законопроектъ трѣбваше да бѣде обявенъ по-отрано, трѣбваше да мине подъ очитѣ на просвѣтени граждани, които се интересуватъ отъ учебното дѣло, да се изкаже печатътъ по него, да бѣде подхвърленъ на критика отъ всички учителски срѣди или най-малко, съгласно чл. 23 отъ закона за народното просвѣщение, трѣбваше да бѣде обсъденъ отъ Висшия учебенъ съвѣтъ и тогава да бѣде внесенъ въ Народното събрание. Но г. министърътъ като не е направилъ това, азъ имамъ право да кажа, Вамъ, г. Георги Пѣевъ, че този законопроектъ е единъ форменъ атентатъ противъ учителството.

Г. Т. Пѣевъ: Вие нѣмате право да казвате, че този законопроектъ се прокарава контрабанда. Ние сме господари на страната и когато правимъ закони, нѣма защо да се допитваме до съюзи и организации; това е оскърбление за парламента.

Прѣдседателствующъ А. Буровъ: (Звъни) Моля, г. Пѣевъ, не прѣкъсвайте.

А. Кипровъ: Мисълта на министра — нѣма да кажа дълбоката замисълъ — да раздѣли царството на шестъ училищни области се е породила отъ административното разпрѣдѣление на учебното дѣло въ други страни. Русия тоже е раздѣлена на учебни окръзи и тамъ областниятъ директоръ, както го нарича г. министърътъ на народното просвѣщение, се казва „попечителъ на учебния окръгъ“, а въ Франция се нарича „департаменталенъ инспекторъ“. Официалната мисълъ на г. министра е да децентрализира учебното дѣло у насъ, а скритата му по-скоро е да го централизира. Че тази е скритата, съкровената мисълъ на г. министра на народното просвѣщение, вие ще се увѣрите въ това. Ако той би искалъ строго да децентрализира учебното дѣло, би могълъ да направи друго нѣщо, напр. областнитѣ директори да се избиратъ отъ самитѣ учители, а не да се назначаватъ отъ министра на народното просвѣщение. Единственото нѣщо, което г. министърътъ е искалъ да прѣмахне е личното главоболие, което той има при назначаването и уволняването на учителитѣ. Но той ще назначава за областни директори свои хора, свои партизани и само съ картички ще се разправя съ тѣхъ, и разликата отъ сегашното положение ще бѣде тази, че учителитѣ, които ще искатъ назначение, нѣма да дохождатъ тукъ само, а ще ходятъ на шестъ мѣста. Това е, г-да, споредъ мене, голѣма гибел-

ностъ. Министерството на народното просвѣщение ще заприлича тогава на онѣва на вътрѣшнитѣ работи. Вие знаете, че министърътъ на вътрѣшнитѣ работи има на разположение 12 окръжни управители, които иматъ право да назначаватъ младши и старши стражари; министърътъ на вътрѣшнитѣ работи може да застави окръжния управителъ да назначи неговъ кандидатъ за стражаръ младши или старши; същото ще бѣде и съ тази децентрализация на учебното дѣло, която иска да прокара г. Пѣевъ. Ако признаемъ, че съществува децентрализация въ Министерството на вътрѣшнитѣ работи, тогава ще дойдемъ до заключение, че и децентрализацията, която иска да прокара г. Пѣевъ, е тъй сжщо широка.

Знаемъ още, че г. Пѣевъ, като министъръ на народното просвѣщение, иска да си разчисти пѣтя, та прѣзъ мѣсецитѣ августъ и септември да пѣма тукъ такъвъ напливъ на учители службогонци. Но съ единъ законъ ние не можемъ да прѣмахнемъ това. Грѣшката не е тукъ въ строгата централизация на нашето учебно дѣло, а е въ самата учебна система. Защо народнитѣ учители не пѣлятъ тъй много Министерството на народното просвѣщение, а само прогимназиалнитѣ? Ако се уредѣше по друго-яче прогимназиалното образование и прогимназиалнитѣ учители се поставѣха на по-друга основа, ние нѣмаше да имаме тозъ напливъ и началницѣтъ на отдѣлѣние въ министерството нѣмаше да се занимаватъ искути изключително съ назначаване и уволняване на учители. Въ страни, дѣто децентрализацията е прокарана много строго, както въ Швейцария, която е раздѣлена на кантони и слѣдователно и учебното дѣло е децентрализирано, ние не виждаме този напливъ. Азъ съмъ билъ тамъ прѣзъ мѣсецитѣ августъ и септември, и видѣхъ, че въ Министерството на народното просвѣщение не чакатъ учители, защото тѣхното положение е стабилизирано и не отиватъ да главоболятъ министра.

Относително учебното дѣло у насъ ще кажа, че основната грѣшка е въ самата система, която не може да се прѣмахне съ административни разпоредби, съ закони и правилници, какъвто законопроектъ ни прѣдлага г. министърътъ и каквито правилници се капи по този законопроектъ да издаде за въ бъдѣще. Това е чиста административна мѣрка, която азъ вѣрвамъ, че г. министърътъ мѣчно ще може да прокара, защото тя ще повдигне такава вѣрва въ учителството, че и той ще се види въ чудо.

Но това, което ме удивлява, г-да, е грамадниятъ „демократизъмъ“ на г. Пѣева за правоучение въ прогимназията. Въ нашата конституция е показано, че първоначалното образование е безплатно. Прогимназията е продължение отъ първоначалното училище и основа на гимназията. Ние виждаме, че г. министърътъ не освобождава ученицитѣ отъ прогимназиалнитѣ отъ такса за правоучение. И какви такси той налага? Въ законопроекта той казва така: „Отъ сумитѣ, които плащатъ ученицитѣ за правоучение въ прогимназиитѣ; размѣрътъ на таксата за правоучение се опрѣдѣля отъ общинскитѣ съвѣти и може за една и сжща община да бѣде различенъ за разни ученици въ зависимостъ отъ мѣстожителството и имотното състояние на родителитѣ.“ Значи, въ една и сжща община, ако има въ прогимназията 40 ученика, общинскитѣ съвѣти има право да наложи 40 вида такси. Е моля ви се, ако вие сте отъ една партия противна на властующата, . . .

И. Миневъ: Тамъ нѣма партии.

А. Кипровъ: . . . ще ви кажа, че единъ общински съвѣтникъ отъ противна вамъ партия може да наложи на вашия синъ 1.000 л. такса. Ще ви кажа още, че когато народняцитѣ бѣха на власт, макаръ че патентитѣ бѣха на три разряда, въ нѣкои села на свои

противници — кръчмари налагаха патенти само от първи разред.

Д. Икономовъ: Моля, г. Кипровъ, прѣди да говорите за народняцитѣ, Вие трѣбва да знаете най-елементарното нѣщо, трѣбва да казвате, „г. министърътъ“, а не „г. Пѣевъ“.

А. Кипровъ: Че какво като казвамъ „г. Пѣевъ“, а не „г. министърътъ“? И г. министърътъ на народното просвѣщение е народнякъ и г. Пѣевъ е народнякъ.

Д. Икономовъ: Кажете си Вашето мнѣние, недѣйте ни закача; недѣйте хвърля камъни въ насъ.

А. Кипровъ: Ако въ една селска прогимназия има 40 ученика, могатъ да бѣдатъ наложени 40 вида такси. Казвамъ ви, че ще стане голѣма партизанщина и ще има ученици, които ще бѣдатъ обложени съ 40, 50, 60 и 100 л. такси и не ще могатъ да постѣпнатъ въ прогимназията. Вамъ, който тамъ си клатите главата, може да Ви сповети, спитъ Ви да бѣде обложенъ съ 500 л. такса и не ще може да постѣпни въ прогимназията. Поразмислете малко нѣщо, защото трѣбва зрѣло да обмислимъ този законопроектъ, който е отъ голѣма важностъ, и недѣйте мисли, че по съдържание е тѣй невиненъ, както по обемъ — само отъ петъ члена, които унищожаватъ десетки положения въ закона за народното просвѣщение. Чл. 49 отъ закона за народното просвѣщение казва, че прогимназияното образование е безплатно. Ние трѣбва да наложимъ на г. министра да прѣмахне новата алинея въ законопроекта, ако не стане нуждна цѣлниятъ законопроектъ да отиде въ архивата.

Врѣме е у насъ, г-да, да се замислимъ, да дадемъ по-широко безплатно образование; даже и въ гимназиятъ образованието трѣбва да бѣде безплатно. Сега границитѣ на царството ставатъ по-голѣми, трѣбва ни по-широка просвѣта, по-голѣма свѣтлина и народното прѣдставителство и Министерството на народното просвѣщение трѣбва да се замислятъ дори за създаване стипендии на бѣдни и трудолюбиви синове въ новосвободенитѣ земи, дѣто има маса помалки села по-крѣстени, и дѣто трѣбва образование. Защо ще наложите на общинитѣ тамъ да издържатъ първоначалнитѣ училища и прогимназиянтѣ, когато ние трѣбва да осигуримъ срѣдства, цѣто тѣхнитѣ училища да бѣдатъ издържани изключително отъ държавата, отъ ресурси, които държавата трѣбва да намѣри. Не трѣбва издържката имъ да се разхвърля само на населението отъ една община. Като имаме прѣдъ видъ положението на нашитѣ общини, това постановление на проекта не подлежи на критика. Положението на нашитѣ общини е било гибелно, а сега, слѣдъ войната, ще бѣде още по-губелно; тѣ не могатъ да издържатъ сами свонитѣ училища.

П. Петрановъ: Ресурси отъ кѣдѣ да се взематъ?

А. Кипровъ: Въ чл. 106 отъ закона, г. Петрановъ, е казано: (Чете) „Съ цѣлъ да се подпомогне въ бѣдѣ издържката на основнитѣ училища, всѣка училищна община е длѣжна да си основе училищенъ фондъ, който се образува отъ:

а) недвижимитѣ имоти и капитали, които притежаватъ училищата;

б) недвижимитѣ непокрити държавни имоти, които държавата би отпуснала на училищата;

в) обработени земи отъ меритѣ, или общинскитѣ гори. За тая цѣлъ всѣко село ще опрѣдѣли на всѣки 50 къщи отъ мерата си минимумъ 5 хектара земя и гора“ и пр. и пр. Това е абсолютно невъзможно да стане. Азъ съмъ билъ селски учителъ четири години и знамъ положението на селскитѣ общини. Всички

алинеи на този членъ до буква к сѣ почти неприложими.

П. Петрановъ: Законоположението съществува ли фактически?

А. Кипровъ: Съществува. Ето го члена въ закона.

П. Петрановъ: Но фактически?

Н. Мушановъ: Прочетете стария законъ.

Прѣдседателствующъ А. Буровъ: (Звъни)

А. Кипровъ: Г. министъръ Пѣевъ . . .

Д. Добриновичъ: Казвайте „министърътъ на просвѣщението“, а не „г. Пѣевъ“.

А. Кипровъ: . . . прокарва едно измѣнение въ повишението на учителитѣ. И тукъ виждамъ грамадна партизанщина, която ще вилнѣе въ тѣзи повишения. (Смѣхъ всрѣдъ дѣсницата) Той раздѣля учителитѣ на петъ степени и повишението отъ най-долния степенъ въ първитѣ два степени минава по редъ — всѣки учителъ, който е служилъ потъ години, ще минава въ по-горенъ степенъ; обаче за всѣхитѣ останали степени той вече да става по способностъ — ако прочете рефератъ, ако напише научна статия, или отъ ревизитѣ, които ще бѣдатъ направени, ревизорътъ ще докладва да бѣде повишенъ учителътъ и тогава ще стане това. Азъ не виждамъ защо Министерството на просвѣщението раздѣля учителитѣ отъ другитѣ чиновници. Сѣкашъ, че чиновницитѣ отъ венчкитѣ други вѣдомства сѣ сѣ хора способни и щомъ минатъ годишнитѣ се повишаватъ, а учителитѣ сѣ неспособни и трѣбва да се констатира тѣхната способностъ. Какъ ще опрѣдѣлятъ тѣхната способностъ? Министерътъ ще изпрати ревизори и той, като е приятелъ на този или онзи учителъ, ще докладва да бѣде повишенъ и ще бѣде повишенъ, а много учители ще бѣдатъ онеправдани. Споредъ мене, би могло самитѣ общини да опрѣдѣлятъ повишенията на учителитѣ, като общинитѣ бѣдатъ субсидирани отъ държавата. Азъ съмъ билъ учителъ и когато отворихъ пръвъ пѣтъ вечерни курсове, общината съ най-голѣмо удоволствие ми даде възнаграждение и го даде отъ приходитѣ на общината, обаче онѣзи години бѣха златни за селскитѣ общини, тогава имаха приходи, днесъ сѣ изчерпани и нѣматъ нищо. Министерството на просвѣщението би могло да се замисли и да нареди учителитѣ да се възнаграждаватъ по такъвъ начинъ, а не ревизоритѣ да докладватъ на министра и той да дава повишенията. Азъ съмъ убѣденъ, че ако се приеме този законопроектъ, ако не при днешното правителство, то при утрѣшното, ще имаме случай единъ учителъ въ двѣ години да вземе тритѣ степени.

Министъръ И. Пѣевъ: Тогава, да махнемъ ревизоритѣ.

А. Кипровъ: Тѣ сѣ за друго.

Но най-„демократичната“ мѣрка, която г. министърътъ на народното просвѣщение прокара въ този законопроектъ, това е плебисцитътъ. Погледнато повърхностно, това изглежда единъ красивъ демократизъмъ, но въ сѣщностъ тукъ е вече коренътъ на консерватизма у г. министра на просвѣщението. Учителътъ да се подлага на обсъждането на населението и сетѣ на инспектора, да ли той е провиненъ или не, при днешнитѣ условия, при днешнитѣ партизански нрави, това азъ съмътамъ за една крайно консервативна мѣрка. Прѣдставете си

въ едно село властвува единъ кметъ, който иска учителят да бѣде уволненъ, *coûte que coûte*, ще стане това, защото кметътъ ще наложи на селянитѣ да гласуватъ за неговото уволнение.

П. Петрановъ: Тамъ има прѣдседателъ на училищното настоятелство.

А. Кипровъ: Вие, г. Петрановъ, когато бѣхте кметъ въ Градецъ, като искахте да уволните вашия учителъ, ако бѣхте подложили на плебесцитъ уволнението му, щѣхте да го уволните.

М. Гайдовъ: Много хубаво щѣше да бѣде.

А. Кипровъ: Ако г. Никола Константиновъ бѣше тукъ, той сигурно щѣше да Ви ржкоплѣска.

М. Гайдовъ: Съ тебе ще го тури въ земята.

Прѣдседателствующъ А. Буровъ: Моля, оставете тѣзи разпавии.

А. Кипровъ: Не се тревожете, г. Гайдовъ.

М. Гайдовъ: Вие защо се тревожите?

А. Кипровъ: Азъ съмъ спокоенъ.

М. Гайдовъ: И азъ съмъ спокоенъ.

А. Кипровъ: Тогава, защо се карате.

М. Гайдовъ: По учебното дѣло ще държимъ экзаменъ.

А. Кипровъ: Ето г. министърътъ ще ни изпитва. Изборната система е въведена въ Швейцария, въ кантонитѣ Бернъ, Женева и пр., не навсѣкждѣ; обаче положението тамъ е съвсѣмъ друго: тамъ самото население стои по-високо, повече у него има политическо съзнание, отколкото въ България. Освѣнъ това, тамъ изборната система е въведена не само за училищата, но и за сѣдинитѣ, често пакти и за административнитѣ органи дори и населението тамъ е привикнало съ това. Съ плебисцита въ нашитѣ села ще се прави грозна и отвратителна партизанщина и вие ще видите, че една партия, която е на власт, ще подгони учителитѣ отъ друга партия и учителитѣ не ще могатъ да изповѣдватъ своитѣ убѣждения. Съ този плебисцитъ г. Пѣевъ иска да въведе епентъ голѣма английщина въ нашитѣ нрави. Това е много английско за България! Явната мисль на г. министра отначало е да децентрализира, а скритата мисль най-накрая е, че законътъ е приготвенъ изключително противъ учителската организация, противъ крайнитѣ елементи.

М. Гайдовъ: Които не сж много.

А. Кипровъ: Не се плашете отъ тѣхъ, г. Гайдовъ. Знайте, г-да, че една организация, каквато е учителската, не може да бѣде прѣмахната съ административни мѣрки. Прѣди всичко трѣбва едно коренно промѣнение, както казахъ отъ самото начало, въ учебната система у насъ. Ние ще извикаме негодуването на 8.000 организирани учители въ тая страна. Вие помнете, г. министре, че въ първото народняшко врѣме имаше едни инстукции, въ които бѣше вмѣнатъ единъ чл. 24, който извика силни протести отъ страна на учителството; 15 години се минаха оттогава, но народното учителство не можа да прости това на народната партия.

П. Папанчевъ: Не е вѣрно.

А. Кипровъ: Азъ бѣхъ учителъ тогавъ, г. Папанчевъ, и зная какви протести и негодувания имаше противъ г. Величкова. Г. Пѣевъ дойде и отмѣни чл. 24 отъ тѣзи инстукции. Вѣрно ли е, г. Пѣевъ?

Министъръ И. Пѣевъ: Вѣрно.

А. Кипровъ: А днесъ, слѣдъ 15 години, сѣщиятъ г. Пѣевъ дохожда съ единъ още по-мракобѣсенъ законъ за учителската организация. Тази организация не може да бѣде прѣмахната съ административни мѣрки. И всѣки министъръ, който помисли да я прѣмахне ще прилича на она безуменъ инженеръ, който иска да спре единъ буенъ потокъ съ изкуствена стѣна, но потокътъ, като придойде, съ грамадна сила ще свлѣче стѣната и ще сринѣ издѣно всичко, каквото сте насадили и наредили задъ нея.

М. Гайдовъ: Никой не е искалъ да прѣмахне учителската организация.

А. Кипровъ: Нѣма нужда да я унищожаваме. Тази организация, въ ржцѣтъ на единъ разуменъ министъръ, може да бѣде много полезна и използувана. Тя, прѣди всичко, не е врѣдна за самото учебно дѣло; тя е образцова организация и е гордостъ за България!

И. Минчевъ: Въ законопроекта нѣма въпросъ за организации.

А. Кипровъ: Миналата година въ парижкия конгресъ учители се произнесоха, че учителската организация прави честъ на България и хората сега я взиматъ за образецъ. Азъ не разбирамъ защо всѣки министъръ, когато поема управлението, се страхува отъ нея, когато той може прѣкрасно да я използува.

Министъръ И. Пѣевъ: Никога, никждѣ не съмъ заявявалъ, че съмъ се страхувалъ отъ нея и не съмъ я гонилъ.

А. Кипровъ: Има си хасъ да се каже открито, че този законъ е насоченъ противъ учителската организация!

П. Петрановъ: Азъ зная, защо г. Кипровъ е противъ законопроекта и ще ви кажа — защото не е билъ назначенъ въ нѣкаква си комисия.

А. Кипровъ: Въ каква комисия?

П. Петрановъ: Искате да Ви цитирамъ имена?

А. Кипровъ: Цитирайте. Съ това не можа да ме смутитъ, г. Петрановъ.

Прѣдседателствующъ А. Буровъ: Моля, г. Кипровъ, продължавайте на прѣдмета.

А. Кипровъ: Ако съ този законопроектъ ние искаме да унищожимъ крайнитѣ течения у насъ, пакъ нѣма да постигнемъ тази цѣль.

Прѣди всичко, коренътъ на злото е въ самитѣ училища, въ дневната система. Г. министърътъ трѣбва да се замисли за реорганизиране на нашитѣ педагогически училища, които даватъ основни учители. Въ Швейцария, въ кантона Аргау, педагогическитѣ училища сж прѣснати по селата, кждѣто има чифлици, и тамъ се възпитаватъ ученицитѣ. Когато учителътъ бѣде добъръ занаятчия и земледѣлецъ и селянитѣ го обичатъ, като истински учителъ, а не като нашитѣ педагогически училища, които раждатъ службогонци съ крайни учения. Защо сте противъ край-

нитѣ течения, когато злото е въ самата учебна система? Единъ младежъ, изкочилъ отъ училището на 18-годишна възраст, добилъ шаткаво образование, надъхванъ съ разни социалистически идеи отъ малки книжки и брошури, нѣма да дойде нито въ клуба на народняцитѣ, нито въ клуба на оня на прогресиститѣ, нито въ оня на либералитѣ, защото клубовѣтѣ на буржоазнитѣ партии имъ мирисатъ на мухалъ, а ще отиде въ клуба на г. Благоева и г. Сакжова, дѣто чаятъ се продава по 5 ст., дѣто маситѣ сѫ отрупани съ брошури, дѣто му се дава просторъ на мисълта и крила да литне, и слѣдъ време, когато се сблъска съ дѣйствителността, ще живота, опива тамъ, където памѣри за добръ. А това не можемъ ние да прѣмахнемъ съ едно законоположение, защото ще прѣдизвикне цѣла буря противъ себе си, противъ тѣзи, които ще приематъ този законопроектъ.

Учебното дѣло, г-да, е една дълбока бездна и ние не трѣбва да гледаме така повърхностно на него, че съ тия цѣтъ дълги параграфи, прѣдложени отъ г. министра на просвѣщенieto, ще можемъ да го оправимъ. Ние трѣбва да помислимъ, да поработимъ и съ общи усилия, бавно, тактично и безъ всякакви сътресения, безъ да нахърпваме интереситѣ на който да било слой на обществото, да можемъ да го докараме до известна висота. И ако г. министърътъ би искалъ да внесе нѣкакви реформи въ това отношение — той е дѣйствително човѣкъ, който се занимава дълги години съ просвѣтата — би могълъ да направи нѣщо, а не да ни внася единъ законопроектъ, който ще внесе сътресение въ цѣлото общество и ще повдигне негодуванието на цѣлото учителство, безъ да постигне нѣкакви резултати. (Ржкоплѣскане отъ лѣвицата)

М. Гайдовъ: Да бѣше живъ дѣдо Цанковъ да те види!

Прѣдседателствующъ А. Буровъ: Има думата прѣславскиятъ народенъ прѣдставителъ г. Стилиянъ Чилингировъ.

С. Чилингировъ: (Отъ трибуната) Г. г. народни прѣдставители! Когато бѣхме свикани отново на заседание, всички ние прѣдполагахме, че на нашето внимание ще бѣдатъ прѣдложени законопроекти и положения, които да регулиратъ въпроси наложени отъ настоящитѣ моменти, тъй остро прѣживявани отъ нашето общество. Ние прѣдполагахме, че нашата работа ще се оправячи съ вотиране на кредити и съ приемане на положения, по които ще се уреди животътъ на новитѣ земи; че ще се иска нашата дума, доколото можемъ да я дадемъ, и по други въпроси, не по-малко важни отъ първитѣ. Съ това убѣждение идѣхъ азъ тукъ, съ това убѣждение е идѣлъ и всѣки отъ васъ. Обаче, оставамъ изненаданъ, както вѣрвамъ, оставате изненадани и вие, когато на вашето внимание въ тѣзи моменти се прѣдлага единъ въпросъ, който е нито толкова належащъ, нито тъй толкова необходимъ за правилното развитие на просвѣтното дѣло въ старитѣ и нови земи на велика България. Прѣдъ насъ е законопроектъ, който въ нѣколко положения иска да даде другъ строй на училищната ни организация, като измѣни старата отъ основи, безъ да посочи срѣдствата и начината за постигане на това. Безъ да ща, г-да, азъ ще бѣда малко по-обстоенъ, като ще се старая, обаче, да бѣда обективенъ при третиране на въпроситѣ. Азъ изхождамъ отъ убѣждението, че парламентътъ не е мѣсто за словоохотливи състезания, а мѣсто, където трѣбва да намѣри проява искрена, чистата, патриотичната мисль. И, ако азъ, г-да, не мисля като васъ, ако азъ не мисля като уважаемия министъръ на народното просвѣщение, ако се обявя остро срѣщу ва-

нитѣ разбирания, ако азъ влѣза дори въ стѣжковенния съ г. министра на просвѣтата, бѣдете увѣрени, това ще направя отъ скрито съзнание, съ което застъпвате и вие вашето убѣждение, ще го направя отъ съзнанието, че този законопроектъ е добръ или лошъ и, слѣдователно, носи добри или лоши послѣдствия за просвѣтата на нашето отечество. И затова срѣщу остротитѣ, които ще бѣдатъ не въ фрази, а въ идеи, моля прѣдварително вашето съизхождание.

Г-да! Не еднѣжъ отъ това свещено мѣсто съмъ ималъ възможностъ да изтъкна, че да се законодательствува, значи да се твори; а тамъ, където е дума за творчество, не може никогда да става дума за бързота.

Сега намъ се прѣдлага единъ законопроектъ, който трѣбва да обсъдимъ и приемемъ. Ще ви моля да го обсъдимъ взаимно, да го обяснимъ съ всичката любовъ къмъ добритѣ бѣдинни на нашия народъ и неговото просвѣтно дѣло. Тогава да отстъпимъ вие, където се почувствувате по-слаби, да отстъпимъ и ние, където се почувствуваме по-малко аргументирани, стига само да дойдемъ до извѣстно разбиране, което ще ни позволи съ общи усилия да изработимъ едно законоположение, достатъчно да крѣпи у насъ съзнанието, че сме направили добро дѣло, достатъчно да крѣпи и въ обществото съзнанието, че не сме извършили единъ лошъ актъ въ тази велика народна ограда.

Реформитѣ, които трѣбва да въведемъ единъ законъ, прѣди всичко трѣбва да бѣдатъ реформи необходими; тѣ трѣбва да бѣдатъ наложени, и наложени не отъ насъ, не отъ личното разбиране на единъ макаръ и много способенъ министъръ на народното просвѣщение, не отъ личното разбиране на единъ парламентаренъ дѣецъ, а отъ неумолимата, желѣзната дѣйствителностъ, прѣдъ която сме поставени. А тази дѣйствителностъ, г-да, позволете ми смѣло да изтъкна прѣдъ васъ, досега нито въ единъ моментъ не ни е казала, че въ закона за народното просвѣщение трѣбва да се въведатъ измѣнения отъ такъвъ характеръ, отъ какъвто ни прѣдлага г. министърътъ на народното просвѣщение. Миналата година вие имяхте възможностъ да чуете всички почитрви хора отъ камарата, вие имяхте възможностъ да чуете и всички, които горѣ-долу сѫ се занимавали съ просвѣтни въпроси, но никой отъ тѣхъ не помена дори, че нашето учебно дѣло ни прѣдлага такива необходими, каквито иска да урегулира минштиниятъ г. министъръ; че дѣйствителността ни посочва наложително такива реформи, каквито г. министърътъ иска да въведе.

П. Петрановъ: Дѣйствителността ти налага.

С. Чилингировъ: Какво се говори, прѣди всичко, какво се изтъква отъ учителството и общественитѣ срѣди? Позволете само съ двѣ думи да очертая туй. Първо, въ общественитѣ срѣди се е говорило за необходимостта, щото основниятъ учителъ да бѣде назначаванъ и уволняванъ отъ училищното настоятелство. (Това е, което съмъ слушалъ всѣка минута отъ васъ, това е, което съмъ слушалъ въ редовѣтѣ на обществото всѣкъдѣ, където съмъ отишълъ). Второ, говорило се е за реформи въ педагогическитѣ училища, тъй като рѣшититѣ не сѫ въ състояние да подготвятъ този континентъ отъ учители, който ще изпълни една въ истинската смисль на думата общественно-образователна дѣйностъ. Трето, говорило се е за такси и за редица други преболи, но никогда не съмъ чулъ дума нито за областни училищни съѣти, нито за плебисцитъ, нито за подобно възнапращавање на учителитѣ, какъвто г. министърътъ прѣдлага. Вие сте достатъчно просвѣтени обществени дѣйци, за да знаете

и безъ моя помощъ, какво се е говорило въ обществото и, слѣдователно, да можете да кажете всѣка минута, да-ли сте чули нѣкаждъ за такава организация на учебното дѣло, като една наложителна необходимостъ, каквато създава проектътъ. А ако се запитате искрено и ако искрено отговорите, вие ще признаете, че не сте чували друго вънъ отъ онова, което азъ ви изтъкнахъ.

х. В. Бобошевски: Чули сме, чули.

С. Чилингировъ: Другъ въпросъ, обаче. Може съ основание нѣкой отъ васъ да ми отбѣлѣши: но, господине Вие, който сто се явили противъ този законопроектъ, забравате, че ние завоювахме нови територии, че ние имаме нови земи, че ние имаме ново гражданство и, слѣдователно, трѣбва да измѣнимъ закона за просвѣщеніето, като сигуренъ достъпъ за националния напредѣкъ, и да го измѣнимъ тъй, че новитѣ хора, които придобиваме тамъ, да се почувствуватъ часъ по-скоро въ сѣщитѣ условия на живота, въ каквито живѣемъ и ние. Тамъ, г-да, ще отстѣпимъ. Но ще ми позволите по-нататѣкъ да се спра детайлно на този въпросъ и да ви кажа, че именно тѣзи придобивки, тѣзи нови условия на държавенъ животъ, които отъ вчера висятъ надъ насъ, въплъщающе протестиратъ противъ въведеніята, които г. министръ Пѣевъ прѣдлага днесъ.

Но нека ни бѣде по-ясенъ цѣлниятъ въпросъ. Въ какво, собствено, се състоятъ всички тѣзи измѣненія. Тѣ сж само петъ члена. Шестъ фигуриратъ, обаче шестиятъ отгѣнява всички положенія, които противорѣчатъ на настоящия законъ. Тѣ сж петъ члена, отъ които слѣдвало би да се прѣдположи, при първи погледъ, че измѣнятъ само петъ членчета други отъ досега дѣйствующия законъ за народното просвѣщение. И, ако бѣше тъй, г-да, ако се измѣняха само нѣкакви петъ члена, позволете ми азъ, като българинъ, поне въ тѣзи минути на национално прѣживяване, да не ви отвлечамъ вниманието съ измѣненія, които утрѣ могатъ да бѣдатъ прѣизмѣнени. Но азъ идвамъ да ангажирамъ вниманието ви, като искамъ вашата прошка, затуй, че може-би ще ви отегча, защото измѣненіята на г. Пѣева мѣрятъ по-дълбоко.

И. Минчевъ: На министра.

С. Чилингировъ: Моля, г-да, азъ си зная езика и наблюдавамъ стила си, слѣдователно, зная, кога да употребя „г. министръ“ и кога „г. Пѣевъ“. Ако захване всѣки отъ васъ да ми дава уроци за говорене, азъ ви увѣрявамъ, че нѣма да ме слушате, а ще ме изхвърлите отъ камарата навънъ.

Г. Пѣевъ е единъ отъ рѣднитѣ познавачи на учебното дѣло и това, което прави той, не го прави защото е подведенъ отъ нѣкон свои началници, отъ нѣкои свои чиновници, не го прави само защото иска да стори извѣстни реформи, а го прави съ дълбоко съзнание да извърши нѣщо, което, споредъ него, е право. И азъ ще третирамъ г. министра на просвѣщеніето като човѣкъ, който съ съзнание и патристически дългъ се залавя за тѣзи измѣненія; съ съзнание и патристически дългъ ще излѣза и азъ въ критиката си върху тѣхъ.

Положеніята, които засѣга г. министрътъ, сж основнитѣ стълбове не само на нашата училищна сграда, но сж основни стълбове на училищнитѣ сгради изобщо въ най-културнитѣ страни на свѣта. Кое то ръководство, което изслѣждане, което философско съчинение и да обрнете, третираще въпроси отъ просвѣтителенъ характеръ, вамъ, г-да, ще ви се хвърлятъ въ очи слѣднитѣ три главни принципа, върху които почива организацията на просвѣтното дѣло. И тѣзи принципи не сж давни;

тѣ датуватъ едвамъ отъ 19 вѣкъ, като сж се наложили въ всички общества слѣдъ дълги и прѣдълги борби, слѣдъ много морални и материални жертви, слѣдъ слагане на много живота обявени за тѣхъ или противъ тѣхъ. Това сж кардинални принципи, легнали въ основата на просвѣтното дѣло, и нашата България е била посочвана отъ всички просвѣтенъ свѣтъ, именно затуй, че тя е била първата, която, благодарение на патриотизма и на свѣтлия умъ на своитѣ синове, още въ Учредителното събрание, изеднѣжъ, съ единъ прихъ, съ единъ замахъ ти е доловила и дала най-идеална основа на учебното дѣло. И днесъ, когато се гордѣемъ съ побѣди, учителътъ и политикътъ въ Европа се обръщатъ и казватъ едно и сѣщо: побѣдихте, защото имаште училища, защото имаште просвѣта, защото имаште културенъ народъ. Тѣзи принципи, г-да, сж прѣди всичко, безплатностъ на образованіето, задължителностъ на образованіето и свѣтски характеръ на училището. А тѣзи три принципа г. Пѣевъ, министрътъ на просвѣщеніето — разклаща да не кажа — унищожава съ петѣтъ члена, които внесе, като измѣнение на закона за народното просвѣщение. Г. министрътъ е достатъчно обитъ, но ясенъ, за да изтъкне мотива за това, безъ да ни позволява каквито да било недоразумѣния. Правя, казва, тѣзи измѣненія, затуй, защото искамъ да създамъ децентрализация въ учебното дѣло, и второ, защото искамъ да дамъ възможностъ на всички общества, на всички народни слоеве да внесатъ своята данъ при градежа и организацията на това учебно дѣло. Ето изходнитѣ точки на г. министра, точки отлични, за които, бихъ му ржкоплѣскалъ, ако, споредъ моето разбиране, можехъ поне ютчасти да видя осъществяването на тѣзи двѣ начала. Осъществяваха ли се напълно, бждете увѣрени, че и вие, и цѣлото общество, настояще и бждѣще, щѣхте френетически да ржкоплѣскаете и да поздравите г. Пѣева за реформитѣ, които въ-всегда.

Но нека, г-да, да се спремъ на въпроса по-конкретно, стр. да се занимаемъ съ разглеждането на тѣзи членове. Първиятъ членъ, както знаете, учрѣява тѣ нареченитѣ училищни области. Тѣзи области сж шестъ. Сѣдалището на всѣка областъ се опрѣдѣля отъ Министерството на народното просвѣщение. Всѣка такава областъ се управлява отъ единъ директоръ и отъ единъ училищенъ свѣтъ. Директорътъ на учебната областъ пъкъ се назначава отъ г. министра на народното просвѣщение. Значи, г. министрътъ съ тѣзи измѣненія въвежда децентрализация въ учебното дѣло, стр. създава единъ областни свѣти, които се състоятъ отъ толкова и толкова лица, начело на които стои единъ директоръ, който се назначава отъ министра на просвѣщеніето. Ако раздѣленіето България на области, ако поставянето начело на тѣзи области по единъ директоръ, назначаването на когото зависи непосредствено отъ волята на министра, е децентрализация, азъ не зная тогава кое ще бѣде централизация не само въ учебното дѣло, но и въ каквото да било друго дѣло на общественния животъ. Но когато се е говорило у насъ за децентрализация, винаги е съществувала една мѣгла, винаги е съществувало едно неразбиране. Учителството, па и всички хора, които боравятъ съ просвѣтни въпроси, знаятъ и разбиратъ едно подъ децентрализация; за тѣхъ думата децентрализация означава независимостъ на учебно-възпитателнитѣ институти и по-голъмо гарантиране възможността на просвѣтния работникъ да прояви себе си като самостоятелна и творческа личностъ въ дѣлото на това образование. Тукъ, въ законопроекта, съществува ли такава децентрализация? Ала да допуснемъ, че подъ децентрализация се разбира поставянето на учи-

личният институт туй, че имам единствено да не зависи от друг. Бих желал тогава да попитам г. министъра: има ли такова положение въ този член, което да постави единия институт независим от друг, по-голям от него? Аз поне не виждам. Напротив, като погледнем внимателно, ще открием, че този член суспендира членовете, които регулират правата и задълженията, както и учредяването на окръжните училищни съвети, институт, който говорише за децентрализация и който, ако не я постигаше, не я и отричаше. А сегашният проект прави последното, макар въ мотивите да се говори за децентрализация въ учебното дѣло.

Но кои, собствено, сж съображенията на г. министъра да въведе тази реформа, която схваща като децентрализация? Тѣ сж двѣ: технически и принципиални. Техническите се състоятъ въ туй, че съ този институт г. министърът мисли да улесни функциите на просвѣтното дѣло у насъ, като намали до известна степен товара на централното управление. А за принципиалните съображения, азъ говорихъ, това е децентрализацията, която иска да въведе, като унищожил съществуващото досега у насъ. Значи, въ основата на всичко туй, споредъ моето разбиране, не лежатъ абсолютно никакви съображения, изхождащи изъ огледъ на просвѣтно-образователните тенденции било на нашия народъ, било на нашето училище.

Азъ дори мисля — нека ми бъде позволено да говоря туй — че този институт не носи и технически улеснения. Той, просто, е едно ново звѣно, което ще обръменява министерството, едно звѣно, каквото не съществуваше досега, едно звѣно, пълно зависимо отъ волята и каприза на министъра на народното просвѣщение. А една организация е толкова по-несвършена, колкото повече подчинени единъ на другъ институти съдържа. Г. министърът би билъ правъ, ако въ този законопроектъ мѣрѣше унищожението на известни институти, ако той правѣше всичко възможно, за да прѣмахне единъкъ-завинаги, както канцеларцината въ училищата, туй и сложната процедура на администриране на всички учебни заведения.

Третиятъ основенъ принципъ, върху който се гради всѣка училищна организация, е свѣтскитъ характеръ на училището. У насъ учредителитѣ на конституцията е подчерталъ съ една замазка този характеръ. Следъ това той много жпти е бивалъ прѣподчертаванъ съ редица закони и правилници. Отъ врѣмето, обаче, на г. Вачова, който се мъчеше да измѣни цѣлата на основното училище, като я направи нравствено-религиозна, се зароди една нова тенденция — не въ общественитѣ слоеве, не въ просвѣтнитѣ слоеве, но въ политиканствующитѣ сѣрѣди — да се отнеме тази свѣтскост, или най-малко, да се въведе религиозниятъ елементъ въ училищата. Това нагледъ е много хубаво за всѣки християнинъ. И всѣки отъ васъ, сигурно би излъзълъ и би ме квалифициралъ като най-ужасенъ безбожникъ, като най-голямъ анархистъ, задѣто съмъ се обявилъ противъ възможния религиозенъ характеръ на нашето основно училище. Но който знае прѣчкитѣ, които е трѣбвало да прѣодолѣва училището въ културнитѣ страни, който знае сѣрѣдствата, които сж употребявани, за да се еманципира училището отъ тази религиозност и да се създаде училище не на религията, а на нацията, той много добръ ще ме разбере; но по-добръ ще ме разбере онзи, който знае какъвъ атентатъ се готви сѣрѣзу нашето училищно дѣло, сѣрѣзу нашата национална кауза, съ въвеждането на такъвъ елементъ въ училището.

Министър И. Пѣевъ: Въ Македония.

С. Чилингировъ: Казва ви г. министърътъ: „Ще участвува митрополитътъ или неговиятъ замѣстникъ. Много невинно“. Азъ ще го приема за такова, и не на тази страна ще наблегна сега. Бол се, обаче, че когато ние дадемъ религиозна окраска на свѣтския характеръ на нашето училище, ще дадемъ и тласкъ на еманципацията на частнитѣ училища, ще дадемъ право, на всички инноплеменници, на всички инновѣрци да се отклонятъ отъ нашата школа, за да създадатъ друга — конфесионална школа, сѣрѣзу която трѣбва да се боримъ цѣли вѣкове. Това ще каже да позволимъ да вѣхнатъ ще прѣстъ, но рѣка чуждитѣ пропаганди въ нашето учебно дѣло. Туй е тѣй просто — митрополитътъ влиза въ събѣта; но азъ като инноплеменникъ, инновѣрецъ и ще ви отговоря: „Знае, г-да, които позволявате тѣзи училища да се управляватъ отъ такива и такива духовни лица, които намѣсватъ вашата религия вътрѣ, позволете ми да освободя моето дѣте и да го пратя тамъ, където интереситѣ ми изискватъ“. Бихъ попиталъ и бихъ искалъ да зная, какъ ще се разправиме — не ще да говоря подробно, дано съ намѣти се разберемъ — при новитѣ условия и при новитѣ увеличения на инноплеменността въ нашата земя? Заслужава да се помисли върху този въпросъ. Ако азъ бѣда кривиятъ въ дадения случай, нека нося отговорността прѣдъ цѣлото настояще и бъдеще на България; но бол се, като българинъ, като чистъ българинъ, че съ такива нововведения въ законодателството на нашето училище да не би нашата държава да позволи на чуждитѣ елементи, на чуждитѣ пропаганди да разиграватъ своя конъ както патъ и да си служатъ съ нашата просвѣта както тѣмъ е угодно. Народното училище е народно, и като българинъ ще трѣбва да направимъ всичко, щото въ него да се побератъ и българи, и арменци, и гърци, и френци, и итѣмци и цигани. Защото, България е за българитѣ, и всички ония, които живѣятъ подъ режима на нейната конституция, трѣбва да знаятъ нейния езикъ, да иматъ нейното образование, нейнитѣ възделения, нейнитѣ идеали.

Ц. Бръшляновъ: (Ржкоплѣска)

(Прѣседателското мѣсто заема подпрѣседателътъ г. Г. Згуревъ)

Д. Харизановъ: (Възражава вѣщо).

С. Чилингировъ: Моля, г. Добри Харизановъ — отъ бакалия не разбирамъ, но и ти отъ просвѣта не разбирашъ; защо се бъркашъ тамъ, дѣто не ти е работата? (Полѣмъ смѣхъ)

Д. Харизановъ: Възмете си думитѣ назадъ, г. Чилингировъ.

Прѣседателствующъ Г. Згуревъ: Г. Чилингировъ, пазете честта на прѣдставителитѣ и не ги осѣрбявайте.

С. Чилингировъ: Но този членъ има и другъ недостатѣкъ. Той е, че нѣма никакво опрѣдѣлено съдържание. Това нагледъ, дѣйствително, изглежда парадоксално, защото е разпространъ толкова много, че обема цѣла страницата и се състои отъ осемъ алинеи, всѣка отъ които прѣдлага материалъ за особенъ членъ въ закона, ала въ сѣщностъ вникнете въ този членъ и ще видите, че той не ни говори нищо, освѣтъ че се учредява такъвъ институтъ, че въ него влизатъ такива и такива хора и пр.; но какво вършатъ тѣзи лица, какви сж правата и задълженията имъ, какви сж отговорноститѣ на тѣзи областни свѣти и на тѣзи членове, които влизатъ въ тѣхъ, не се казва. Поменана се само, че ще се изработи опрѣделенъ правилникъ и въ сѣщото врѣме въ мотивитѣ се казва: „правитѣ се

тѣзи нововъведения, защото се иска да се постигне децентрализацията въ учебното дѣло. Бихъ желалъ да ми се отговори, какъ така създаваме институтъ по законодателенъ редъ, по най-сложната, по най-мъжната, ако искате, по най-величествената процедура и сжщията на този институтъ оставяме да я регулира днешниятъ или утрѣшниятъ министъръ съ известенъ правилникъ, направенъ отъ нѣкои негови чиновници и потвърденъ лично отъ него? Кой отъ васъ би погрѣшилъ на единъ злосторникъ въ учебното дѣло — не съ разбирания каквито има г. Пѣевъ — да си усвои съ подобенъ правилникъ, закрилъ задъ областнитъ съвѣти, монархически права, да вземе камшикъ въ ръка и да разнижава дѣла България, баши и дѣца, па и насъ тукъ въ камарата? Какъ така на единъ новъ институтъ, на единъ директориумъ просвѣтенъ, начело на който стои бившъ министъръ, да не е опрѣдѣлена по законодателенъ редъ неговата функция, защо да не се иска напиятъ вотъ по неговата сжщина и дѣйностъ? „Азъ ще ги опрѣдѣля послѣ, ще каже г. министърътъ. Азъ мога да искаме, щото директоритъ да се състоятъ отъ такива и такива лица и да сж задължени, когато азъ, като министъръ на просвѣщението, кихна, да ми думатъ наздравѣ“ (Смѣхъ) — вие можете ли тогава да излѣзете въ тази камара и да противорѣчите? Ще ви се отвърне: „Вие сте ми дали правото — измѣнете закона; но докато той сжествува, възъ основа на него, ще изработи правилникъ и ще се водя неотклонно по него. А той прѣдписва да ми казватъ наздравѣ, когато благоволя да кихна“. Законодателствува ли се така? Извинете, може да грѣша — азъ не съмъ юристъ. Но защото не съмъ такъвъ, азъ поворя съ чистосърдечие на онова дѣто, което казвало на баща си, че царътъ е голъ, ако си спомните приказката на Андерсена. Азъ искамъ съдържание въ единъ членъ на единъ законъ, по което и да било въѣдомство, а тукъ го нѣма. Питамъ г. Пѣева, дали то случайно не е избѣгнало отъ неговото внимание? Да-ли не е избѣгнало, защото Министерството на просвѣщението рѣшило внезапно да роди и родило въ единъ мигъ петъ малки министри на просвѣщението, та не му е останало врѣме да имъ опрѣдѣли функциитъ, безъ да се съти за тѣхнитъ права и задължения?

Не, г-да! Нека бждемъ българи и нека, когато критикуваме остро, да не мислимъ, че злорадствуваме, а да критикуваме съ любов и уважение. Съ любов и уважение критикувамъ сега и азъ. Затова съмъ, именно, и противъ това постановление, като желая, ако вашата воля малкожи, щото този проектъ, споредъ мене незаслужаващъ приемане, да стане законъ, да бждатъ опрѣдѣлени тѣзи функции; нека бжде тѣй, че никой отъ насъ да не носи морална отговорностъ прѣдъ себе си, за дѣто не е съзрѣлъ, какво се крие въ него. Азъ не искамъ нищо повече отъ практикуваното въ нашето училище законодателство, въ което всички учрѣдени институти иматъ опрѣдѣлени своитъ права и задължения. Така напр., чл. 23 говори за права и задължения на извести институти — въ тази минута не мога да си спомня — сжщо чл. чл. 98, 103, 197, 198, 199 и слѣдующитъ до 206 и пр. — това сж членове, които говорятъ специално за права и задължения на институти и на съставляющитъ ги лица. Въ настоящия проектъ не е прѣдвидено това.

Но менъ друго ме изненадва. Г. министърътъ на народното просвѣщение, който нѣколкократно тукъ, отъ трибуната, съ една вѣщина свойствена нему, излизаше да говори за икономии, дохажда сега да разхищава държавнитъ срдѣства. Азъ питамъ, защо сж тѣзи директориуми, когато имаме окръжни училищни съвѣти, които ни коштуватъ по-евтино?—Защото,

на тѣзи бивши министри и началници на отдѣления, отличили се хора, поставени на чело, ще трѣбва да имъ даваме едни заплати, които ще коштуватъ повишеното, може-би, на стотини учители. Азъ питамъ, защо е това? Тѣзи шесть директориуми ще струватъ нѣколко стотини хиляди лева — това е моето дълбоко убѣждение — тѣй като, позволете ми да кажа, всѣки директоръ нѣма да получава по-малко отъ 10.000 л. заплата, когато началникътъ получава 6—7 хиляди лева сега; турете секретарията и цѣлия щабъ, който се прѣдвижда и ще имате единъ институтъ, който ще коштува нѣколко стотини хиляди лева. Та тѣзи стотини хиляди лева сж потребни на туй нещастно училищно дѣло, за да дадемъ необходимия правилникъ ходъ на неговото развитие! Защо ще ги разхищаваме и защо — най-важното — ще ги вземаме отъ гърба на тѣзи, които и безъ туй сж недостатъчно платени? — впрочемъ, по-нататкъ по този въпросъ. И затова г. Пѣевъ, може-би несъзнателно, а може-би и съзнателно — той самъ ще обясни туй — не казва колко ще ни коштува този институтъ.

При тѣзи директориуми — алинея седма — (Чете) „При всѣка областъ подъ ръководството на прѣдседателя на съвѣта се учрѣждава канцелария съ секретаръ-счетоводителъ и нужния помощенъ персоналъ“. Добръ, отъ колко души ще се състои този нуженъ персоналъ — ние не знаемъ; какъвъ ще бжде секретаръ-счетоводителъ — не знаемъ; какъвъ цензъ ще има — не знаемъ; колко заплата ще получава — не знаемъ. Какъ ще се учрѣди новиятъ секретариатъ? Въ стария законъ сж прѣдвидени заплатитъ и функциитъ на писаритъ — да прощава г. министърътъ — и за най-дребнитъ чиновници е опрѣдѣленъ цензъ. Тамъ се казва, писарътъ или секретаръ-счетоводителъ въ гимназията трѣбва да има срдѣно образование, трѣбва да получава токозъ заплата, плюсъ такова възнаграждение, повишава се въ толкова и толкова врѣме и пр. Дѣ е това тукъ? Тѣзи работи, ми се струва, трѣбва да бждатъ строго опрѣдѣлени и трѣбва да ги знаемъ. Това е институтъ, който нѣма да бжде като цигарена жинга залѣпена на ударено чело, а ще бжде институтъ, който ще ни коштува пари и много, твърдѣ много пари.

Но най-интересното, обаче, е, че когато се законодателствува, прѣди всичко, или когато се измѣня единъ сжществующъ законъ, опрѣдѣля се кждѣ е мѣстото на измѣненния, които министърътъ прѣдлага. Азъ на всеу обръщамъ закона, дирихъ и се питахъ — питамъ и всѣкиго отъ васъ, г-да, питамъ и тия, които сж по-ориентирани отъ мене — кждѣ е мѣстото на тоя членъ въ закона? Бихъ желалъ да знамъ кждѣ е мѣстото и на тоя институтъ въ обща организацията на учебното дѣло? Знаемъ, че има висшъ учебенъ съвѣтъ, или комитетъ, че има това или онова, знаемъ въ каква зависимостъ сж институтитъ единъ отъ другъ — и тѣкмо затуй — дѣ е мѣстото на този членъ въ закона?

А. Кипровъ: Правилникътъ, който ще се издаде, ще покаже.

С. Чилингировъ: Споредъ мене, г-да, ние ще изпълнимъ единъ добъръ актъ на българи, ако замолимъ г. министра, който има повече тази висока добродѣтелъ, че е доста спокоенъ да слуша най-неприятни нему мнѣния и да се съгласява съ онѣзи, които сж прави, да го замолимъ да оттегли този членъ отъ законопроекта, да се остави отъ желанието да създаде новъ институтъ, който по-скоро ще бюрократизира учебното дѣло, намѣсто да го децентрализира.

Но иде и не по-малко несъстоятелния, по моето разбиране, чл. 2. Ще се мжча пакъ тѣй обективно, г-да, да мотивирамъ това, като на нова смѣтка моля

вашето внимание. Първото и най-съществено изменение, което въвежда този член, е таксата, и въвежда я г. Пъевъ по единъ такъвъ майсторски начинъ, че малцина биха могли да проявятъ подобна виртуозностъ въ това направление. Той не казва, че въ прогимназиитъ има такса, напротивъ, законътъ ни говори, че първоначалното или основното образование, което обема въ себе си и прогимназиитъ, е безплатно; и съответниятъ членъ въ закона си седи.

Н. Мушановъ: Изриченъ текстъ има, че прогимназиалното образование е безплатно.

С. Чилингировъ: Азъ ще кажа сега това, г. Мушановъ. Но ето какво става. Г. Пъевъ не въвежда направо таксата, а донѣла съответниятъ членъ отъ закона, който третира материята за училищнитъ фондове; а училищнитъ фондове, споредъ него, както не единъжъ се изказва той, и въ камарата и въ печата, сж недостатъчни; тѣ, както били въ закона, не сж фондове за настоящето, а фондове за бъдещето. Ето, впрочемъ, какъ опрѣдѣля тази своя идея въ в. „Миръ“, брой 3510: (Чете)

„Подобно гледище никогa нѣма да доведе до едно поставяне на училищнитъ фондове на такава основа, че отъ тѣхъ дѣйствително да се получи една реална полза за нашето учебно дѣло. За да се повдигне значението на тия фондове, би трѣбвало, споредъ насъ, съ тѣхъ да се свърже изобщо цѣлата издрѣжка на училищата“ — ето какъ е тенденцията на това законоположение — „и тѣ да се направятъ институти на настоящето, а не на нѣкакво си „бъдеще“ — казано въ кавички. — „Само тъй ще може да се възбуди къмъ тѣхъ всеотрапенъ интересъ и у държавата, и въ обществото, и въ общината и между частни лица, учители и ревнители за народна просвѣта. Да се изразимъ по-опрѣдѣлено и по-конкретно: училищнитъ фондове ще добиятъ значение, споредъ насъ, когато тѣ бъдатъ наредени не като спомагателни учрѣждения за издрѣжка на училищата, а като главенъ източникъ за тая цѣль.

„Потрѣбно е за това да се пристѣпи къмъ една пълна децентрализация на училищния бюджетъ.“ Сървеновата мисль на г. Пъева не е пълна децентрализация на учебното дѣло, а той мѣри децентрализация въ бюджета, а тази децентрализация въ бюджета докъдѣ ще ни доведе, прѣдполагамъ, ще видимъ по-нататѣтъ. Ето какъ е обяснението на това, което намираме въ проекта: (Чете) „Потрѣбно е да се пристѣпи къмъ една пълна децентрализация на училищния бюджетъ. Трѣбва да се нареди да има не единъ общъ училищенъ бюджетъ, свързанъ съ държавния и зависящъ въ всѣко едно отношение отъ него, а толкова бюджети, колкото и общини има.“

Но ето какво казва, по този въпросъ, г. Пъевъ, въ брой 3490 на сжщия вѣстникъ, като прѣдава въ рѣзюме своята рѣчь, държана тукъ при общитѣ дебати по бюджета на просвѣщението, ако се не лъжа.

Министъръ И. Пъевъ: По измѣненята.

С. Чилингировъ: (Чете) „Единъ министъръ на народното просвѣщение съ своитѣ съвѣтници ще раздѣли своята грижа на толкова хиляди части, колкото хиляди училища има въ страната“. Това мотивира и първия членъ. (Продължава да чете) „Ако училищата се поставятъ тъй, както сж поставени другадѣ, лесно е да се създаде амбиция сами общинитъ да се грижатъ да изнамерятъ колкото се може повече сръдства“. Значи, цѣльта на г. министра Пъева е да застави, както казва послѣдниятъ цитатъ, общинитъ сами да изнамерватъ сръдства за издрѣжане на своитѣ училища. Една идея отлична, но една идея, която — простете ми за смѣлостта — у насъ още

дълго врѣме нѣма не само да си намѣри подкрѣпителни, но нѣма да намѣри и хора, които да я приложатъ, защото напийтъ буренъ 35-годишенъ животъ, напийтъ необходимости, които свободата ни наложи, погълнаха всички сръдства и на общини, погълнаха всички сръдства и на частни лица, за да нѣмаме възможностъ, още дълго врѣме, да летѣмъ мисльта, за нѣкаква бюджетна еманципация, за каквато г. министърътъ мечтае. Още по-малко ще можемъ сега да направимъ това, сега, когато слѣдъ тази война нѣма нито една община, градска или селска, която да не е увеличила своя дългъ, която да не е поела ангажменти спрѣмо спрѣнитъ на храбро убититъ на бойнитъ полета. И въ този моментъ, г. министърътъ замисля за подобна реформа! Тя може да е хубава, можемъ да ѝ разкопѣскаме всички, но, съгласете се, г-да, тя, въ този именно моментъ е невъзможна. Не само за училищата, но напийтъ общини — твърдя го — ще иматъ нужда отъ държавна подкрѣпка още за дълги години и за други свои цѣли, защото, не е тъй лесно единъ малъкъ народъ да върни велики дѣла. И всичката слава, които сме спечелили, ще трѣбва гордо и търпѣливо да я изплатимъ, да я изплатимъ мѣжени, макаръ и да усѣтимъ мѣжа.

И. Минчевъ: За училищата сме щедри.

С. Чилингировъ: Колкото за училищата ние сме много щедри, но, за жалостъ, ние не сме онѣзи стари българи, а сме отъ тѣзи, които, като приказватъ за училища, мислятъ за обскурантизмъ.

Какъ сега г. министърътъ достига бюджетната еманципация? Като позволява на всѣка община да опрѣдѣля за прогимназиитъ такса. Но това, г-да, противорѣчи на чл. 44 отъ закона за народното просвѣщение, . . .

А. Кипровъ: Чл. 49.

С. Чилингировъ: Пардонъ. — . . . който членъ казва: (Чете) „Прогимназиитъ сж продължение на първоначалнитъ училища и основа на сръднитъ“ — слѣдователно, режимътъ на първоначалнитъ училища е режимъ и на тѣхъ — „тѣ сж съ тригодишенъ завършенъ курсъ. Тѣ иматъ за цѣль да разширятъ и закрѣпятъ образованието, придобито въ първоначалното училище“ — да закрѣпятъ и да разширятъ, подчертавамъ това — и да турятъ основа на по-нататѣшното образование на младежката въ сръднитъ училища, и коренно измѣня чл. 49, който буквално гласи така: (Чете) „Учението въ прогимназиитъ е безплатно“; въ сжщото врѣме противорѣчи на чл. 46, алинея втора, който казва: (Чете) „Въ случай на групиране за общо училище, разносжитъ по издрѣжката се разпрѣдѣлятъ равномерно между групирани общини“. А тукъ, въ проекта, г. министърътъ, като опрѣдѣля такса, казва: това село въ центъра, въ което се намира прогимназията, е длѣжно да разхвърли такса на другитѣ села, които пращатъ своитѣ дѣца въ училището му, и да разхвърли тази такса съобразно своитѣ желанія, своитѣ щения, своитѣ разбирания върху благосъстоянието на тия села. Ето самата забѣлѣжка: (Чете) „Отъ сумитѣ, които плащатъ ученицитъ за правоучение въ прогимназиитъ; размѣрятъ на таксата за правоучение се опрѣдѣля отъ общинскитѣ съвѣти и може въ една и сжща община да бѣде различенъ за разни ученици, въ зависимостъ отъ мѣстожителството и имотното състояние на родителитѣ“. Но г. министърътъ, като въвежда съ тази забѣлѣжка разлика въ повинността на двѣ различни села, участвуващи въ издрѣжката на прогимназията, въвежда и разлика въ образователнитѣ стремени или въ материалнитѣ ангажменти на родителитѣ. На гледъ всичко туй е справедливо, но, като знаемъ, колко ние, като хора, можемъ да

бждемъ справедливи и обективни при подобна прѣдѣлка, можемъ лесно да дойдемъ до заключението, какво се мѣри тукъ и какъвъ антагонизмъ бихме вселили между нашето население, при неговитѣ стремелки да даде правилно, истинско образование на своитѣ дѣца. Само тогава ще разберете колко това противорѣчи на постановлението на нашата конституция.

Министъръ И. Пѣвъ: Много умѣстно — това е принципътъ на прогресивния данѣкъ.

С. Чилингировъ: Г. министърътъ се обръща и казва: „много умѣстно — това е принципътъ на прогресивния данѣкъ“. Азъ разбирамъ, но ако ние дѣйствително бихме изменили нашата данѣчна система тъй, ако ние дѣйствително имаме прѣдпоставкитѣ за едно справедливо данѣчно натоварване, за едно образователно облагане. Но ние нѣмаме такива. Въз основа на какво ще струваме това? Кждѣ сѣ тѣзи изслѣдователски комисии, дѣ е разчетенъ поминѣкътъ на всѣки гражданинъ и селянинъ, кждѣ сѣ списѣцитѣ за варирането на материалнитѣ сръдства на отдѣлнитѣ граждани въ отдѣлнитѣ села и градове? Ние нѣмаме нищо такова. Азъ мисля, че такава данѣчна система не можемъ да въведемъ безъ строго изучаване материалното състояние на обществото и на отдѣлната личност. Това нѣма ли да позволи утрѣ на единъ почтенъ господинъ, който може да има едно хубаво обществено състояние, който има хубаво име въ обществото, една голѣма почитъ, но който въ сжщностъ не е богатъ, да го натоваримъ повече, защото е нашъ политически противникъ? Това говоря за градоветѣ.

М. Гайдовъ: Споредъ оклада ще се опрѣдѣля.

С. Чилингировъ: Нѣма окладъ, нѣма мѣрило.

Такси, г-да, не трѣбва да се въвеждатъ. Да се стремимъ, чрезъ такси да усилюваме ресурситѣ на училищнитѣ бюджети, и то на училищни бюджети, които докосватъ първоначалнитѣ, основнитѣ училища, менъ ми се струва, това е единъ голѣмъ рискъ, ако не и една игра, съ самото това училище. Нашиятъ стремелъ трѣбва да бѣде единъ, стремелъ на двѣтъ управляващи партии, стремелъ и на всѣка добра, разумна партия у насъ — да увеличаваме по възможностъ образованието въ нашия народъ. А къмъ по-голѣмо народно образование се стремимъ не само ние, за такава приказва се не само у насъ; то се желае въ всѣкъ, то се проповѣдва и въ най-назадничавата въ образователно отношение, Русия. И тамъ, дѣто курсътъ на основното училище е тригодишенъ, днесъ се иска шестгодишенъ задължителенъ курсъ; защото и педагози, и обществени дѣйци, и най-голѣмитѣ дори противници на образователната култура, изтъкватъ, че туй, което първоначалното училище е давало съ този си малѣкъ курсъ, не е достатъчно. Цитиратъ обикновено, че отъ 70 и нѣкоя година грамотността между новобранцитѣ въ Русия се е увеличила — това е единъ ситуиренъ бѣлѣгъ за повдигане на образованието; обаче, задава се питане, какво е това образование, каква е тази грамотностъ, въ края на крайщата дохаждатъ до това, до което ме дошли всички, че, и въ Русия и у насъ подъ грамотността разбиратъ умѣнието да си подпишешъ името съ клечка, безъ да можешъ да го прочетешъ. А това не е образование. И не това образование, не това умѣние спечели онѣзи побѣди при Люле-Бургазъ и Чорлу, а умѣнието на българи да разчетатъ, да съобрази, да разбере своето орѣжие, да разбере неговия мѣрникъ и да манипулира съ него тъй, както трѣбва да манипулира единъ културенъ, единъ образованъ човѣкъ.

М. Гайдовъ: Както сѣ ги учили дядкитѣ, а знаемъ тѣ чин сѣ ученици.

С. Чилингировъ: Не е тъй. — Когато вредъ се стремятъ къмъ увеличение на образователния курсъ, ние, г-да, да го намаляваме, или да го ограничаваме съ такси — това ще каже да дадемъ заденъ тласкъ на нашето учебно дѣло, това ще каже да спремъ развитието на това наше учебно дѣло. Азъ бихъ молилъ г. министра поне това да не прави. Нека дири други ресурси; това не може да служи по никакъвъ начинъ за ресурси. Азъ съмъ въ състояние, ако не искахъ да ви отегча съ статистика, да ви докажа, че такситѣ нѣма да увеличатъ приходитѣ, нѣма да увеличатъ, слѣдователно, и училищнитѣ фондове. Такситѣ на гимназитѣ, които у насъ сѣ най-многолюднитѣ учебни заведения, до прѣднѣкоя година се събираха и се оставяха за самитѣ училища. Това бѣха само десетина хиляди лева за една гимназия. Понече имаше гимназии, обаче, които не можеха да събератъ и хиляда лева, защото населението не е въ състояние да изплати такситѣ, явяваше се едно неравенство: едни гимназии имаха за учебни помагала и пособия десетина хиляди лева, а други едва хиляда лева, и г. Мушановъ измени това, като прибра паритѣ отъ такситѣ, за да ги разпрѣдѣля съразмѣрно между всички гимназии. Нека г. Мушановъ ни каже, той е тукъ, по колко хиляди лева се падатъ на всѣка гимназия и достатъчни ли сѣ 2—3 хиляди лева, не да издържатъ гимназията, но да набавятъ най-необходимитѣ учебни помагала? Не. Азъ питамъ, ще можете ли въ една селска прогимназия, дѣто населението е по-малобройно, да имате повече отъ нѣколко стотинъ лева? Нѣма ще трѣбва да нарушимъ за това единъ свещенъ принципъ отъ нашата конституция? Ако ние тъй свѣтино продаваме тѣзи принципи, за които сѣ борили нашитѣ дѣди, бащи и прѣдшественици, тогава азъ не знамъ, какъ ще трѣбва да оценимъ подобна сдѣлка. За мене е важенъ принципътъ, и вне ще се съгласите съ мене, че за 100 л. на прогимназии не трѣбва да нарушаваме конституцията, и да затваряме вратата на безплатното образование въ нашитѣ прогимназии.

Но този членъ има и другъ единъ недостатѣкъ, чисто законодателски, ако мога така да се изразя. Той е пълненъ съ условности. Въ него е казано така: (Чете) „Общини, които могатъ да поддържатъ училищата си само отъ първия източникъ“ — сир. отъ общитѣ приходи на общината — „не сѣ длѣжни да прѣдвиждатъ никакви приходи отъ другитѣ два източника“.

К. Попкрѣстевъ: Чл. 106.

С. Чилингировъ: Пардонъ. — Това е една условностъ. Имахъ възможностъ да говоря по законодателно-правни въпроси съ хора отъ вашата сръда, компетентни по тѣзи въпроси, и всички сѣ изтъквали едно — и азъ не знамъ да-ли би излѣзълъ нѣкой да ми противорѣчи — че въ законодателството условности не се допускатъ, че законодателство съ условности е пакостно законодателство, което може да повлѣче катастрофи. Защото, кой ще ни гарантира отъ тази условностъ „могатъ или не могатъ“? Че вие можете ли да ограничите менъ, като кметъ въ дадено село, да не направя това, което ща? Тукъ се казва, „не сѣ длѣжни да прѣдвидятъ“, но азъ ще прѣдвидя; азъ съмъ обскурантъ, азъ не искамъ просвѣта, азъ искамъ да парализирамъ просвѣтния устремъ въ нашето село, азъ искамъ да имамъ невѣжествена сръда, и, понеже съмъ кметъ и капиталистъ, ще ви наложа така и вие не можете да ме дадете подъ сѣдъ и не можете, като министъръ на просвѣщенiето, да ме накажете, защото азъ разби-

рамъ условията на нашето село и правя тъй, както моите разбирания диктуватъ. По такъвъ начинъ ние ще дойдемъ до просвѣтна невъзможностъ, ще дадемъ почва да вирѣе една много голѣма язва — съблѣскване между просвѣтния устремъ и обскурантизма.

П. Петрановъ: (Възражава)

С. Чилингировъ: Но въ този членъ има нѣщо — нека ми прости г. министърътъ — нѣщо забавно, нѣщо весело. И азъ, който досега съмъ мислѣлъ, че въ законитѣ се влага най-сериозното отъ умственото богатство на човѣка, дойдохъ да се убѣдя, че законитѣ могатъ да бждатъ и хумористични. Тукъ се прѣдвижда и премия — г. министърътъ ще бжде по-нататкъ добъръ да обясни, какво значи това — за оня, който увеличава източниците на фондоветѣ? Азъ бихъ желалъ да знаа какви сж тѣзи източници. Или ние, като законодатели, трѣбва да ги прѣвидимъ, за да не позволимъ замазване на периметри за измислени срѣдства, ако ги има, или ако ги нѣма, да не си служимъ съ хуморъ въ едно сериозно законодателствуване. Ако азъ съмъ благодѣтель и подаря 2.000.000 л. на училището ви, каква премия ще ми дадете? 20.000 л.?

А. Малиновъ: Ще Ви изпишатъ на портретъ.

С. Чилингировъ: То не е вече премия. Или ще ме запишатъ въ нѣкоя класна лотария? Този хуморъ е невъзможенъ!

Министъръ И. Пѣевъ: Които работи сж невъзможни, ще ги махнемъ, ще оставимъ възможнитѣ.

С. Чилингировъ: Сега по чл. 3, г-да! Най-сериозниятъ, ако щете, въ сжщностъ членътъ, който ще удари най-много и най-болни страни въ нашата училищна сграда, това е чл. 3 отъ прѣдлагания законопроектъ. Тукъ вече г. министърътъ на народното просвѣщение е напълно послѣдователенъ на себе си. Той възлютава, или опрѣдѣля по-накратко онова, което въ двучасовата си рѣчь тукъ бѣше изказалъ, а то е — да не се разхищава народната пара, да не се дава голѣма заплата на учителя, или да се дава заплата такава, че тя да съотвѣтствува на неговата дѣйностъ, като учител и общественикъ. Това е вашето желание, на-ли?

Министъръ И. Пѣевъ: Да се възнаграждаватъ споредъ качествата си.

С. Чилингировъ: Споредъ качествата си. Но прѣди г. Пѣевъ — нека ми позволи — като подпрѣседател на камарта да развие тази кратка своя идея, г. министърътъ на финанситѣ малко по-рано отъ него излѣзе и каза: „Какъ тъй? Този бюлѣтъ, на Министерството на просвѣщението, сега е 24 милиона лева, утрѣ автоматически ще стане 48 милиона лева, защото ще дойде всички учители да станатъ първо-класни и да получаватъ заплата 4.800 л.; дѣще му излѣзе тогава краятъ? Това не може; трѣбва да се прѣмахне, трѣбва да се парализира подобно положение на учителя, основенъ или гимназияленъ. Той трѣбва да се възнаграждава споредъ труда си, да се възнаграждава именно труда, а не прѣкараното въ служба врѣме“. Това, въ което министърътъ на финанситѣ по свои съображения, чисто финансови бѣше правъ, бѣше поддрѣпено и отъ г. Пѣева — тогава подпрѣседател на камарата — но бѣше поддрѣпено нѣкакъ си образователно. (Смѣхъ въ лѣвницата) Г. Пѣевъ се стараше да ни убѣди, че подобно финансово положение може да се мотивира и отъ гледна точка на просвѣтнитѣ народни интереси. Но, въ

сжщностъ, подобна мотивировка не търпи никаква критика!

Министъръ И. Пѣевъ: Прѣди да познавамъ г. Теодорова, азъ съмъ писалъ подробно по това. Утрѣ ще ви дамъ книгата, за да видите, че съмъ писалъ. Азъ не съмъ взелъ идеята си отъ г. Теодорова.

С. Чилингировъ: Не казвамъ това. Азъ констатирамъ случайното съвпадение — че слѣдъ като министърътъ на финанситѣ подхвърли тази идея, може-би безъ да сте запознати, Вие излѣзохте да го докажете отъ гледна точка на просвѣтно-образователнитѣ интереси на нашата страна.

Министъръ И. Пѣевъ: Това съмъ го поддрѣжалъ и доказвалъ по-прѣди; не го смързвайте съ способностите на други министри; достатъчно съмъ самостоятеленъ въ това отношение.

С. Чилингировъ: Въ туй не се съмнѣвамъ: самиятъ законопроектъ говори за самостоятелностъ.

Но какво е, съгласно сега дѣйствуващия законъ положението на учителя? Всички учители, основни и гимназиялни, се повишаватъ на всѣки петъ години; обаче това повишение на всѣки петъ години не е безусловно: не всѣки учителъ се повишава на петъ години; на нѣкои повишението може да бжде спрѣно, и то спрѣно не като наказание, а като доказъ — позволете ми тъй да се изразя — на учителската неспособностъ. Учителътъ може да не се уволни, да си остане пакъ учителъ, но безъ да му се даде повишение. За да бжда по-ясно, ще ви цитирамъ само съотвѣтния членъ отъ закона за народното просвѣщение. Така напр. чл. 190 говори: (Чете) „Всѣки главенъ инспекторъ може да прѣдстави единъ учителъ за спиране на повишението му до една година, за прѣмѣстване или уволнение по слаба педагогическа дѣйностъ, по слаба подготовка и некадърностъ, по само слѣдъ двукратна ревизия, направена прѣзъ три и повече мѣсеци, и то непрѣмѣнно въ присѣствението на директора (за срѣднитѣ училища), или на окръжния училищенъ инспекторъ (за прогимназитѣ). При всѣка подобна ревизия се съставя протоколъ, въ който се излагатъ намѣренитѣ научни и методични недостатѣци въ прѣподаването на учителя. Тия протоколи се подписватъ отъ главния инспекторъ и отъ директора, или окръжния инспекторъ, даватъ се прѣписи отъ тѣхъ своевременно на учителя и слѣдъ това се изпращатъ, заедно съ писменитѣ обяснения на учителя, за разглеждане въ министерството, дѣто съвѣтътъ отъ всички началници и главни инспектори рѣшава окончателно въпроса. — „Постановленията на тоя членъ важатъ и за основнитѣ учители, само че ревизионнитѣ протоколи се подписватъ отъ окръжния и околийския инспекторъ“. Значи, това, което собствено г. министърътъ на просвѣщението иска да прокара като новизна, въ закона го има, но го има, позволете ми, по-благородно изразено и не тъй пакостно за учителството изобщо. Да се прѣслѣдва некадърниятъ работникъ — противъ това никой не може да бжде, а най-малко може да бжде единъ просвѣтенъ народенъ прѣдставителъ; но да се отиде дотамъ, щото подъ формата на нѣкаква си некадърностъ да се спре за дълго съ законоположение естественото повишение на учителя, да му се отнеме залъкътъ отъ устата, за да се правятъ услуги на министъра на финанситѣ, ще се съгласите, това не търпи никаква критика.

Министъръ И. Пѣевъ: Азъ пакъ Ви моля, да не ме смѣтате, че услужвамъ.

С. Чилингировъ: Такава е цѣльта; цѣльта Ви е икономия, г. Пѣевъ.

Министър И. Пъевъ: Азъ прѣди да бѣда даже членъ на народната партия, прѣди да бѣхъ се впусналъ въ политическия животъ, го написахъ и Вие го знаете. И не е ли неблагородно да смѣсвате това. Обсѣждайте го отъ гледна точка на моитѣ мотиви.

С. Чилингировъ: Добръ, ама позволете ми да дияръ противното. Кой най-напрѣдъ ще се зарадва отъ тази възможность за намаление бюджета? Разбира се, министърътъ на финанситѣ.

Министър И. Пъевъ: Нема той ме е накаралъ?

С. Чилингировъ: Може би, не.

Министър И. Пъевъ: Тогава, разглеждайте законопроекта отъ моя гледна точка. Прѣди 12—13 години съмъ говорилъ за това.

С. Чилингировъ: Но г. министърътъ на просвѣщеніето иска това повишение да става възъ основа на показана дѣйность. Каква е тази показана дѣйность? Тя се състои въ слѣдното: доколко учителътъ е билъ добъръ учител, доколко той е билъ добъръ писател, доколко той е билъ добъръ лекторъ, доколко той е билъ добъръ общественикъ — съ една рѣчь, доколко учителътъ е показалъ способность въ области, които лѣматъ абсолютно нищо общо съ учебното дѣло; защото добриятъ писателъ още не е и добъръ учител. Азъ си спомнямъ — ако не е не скромно да прѣдавамъ интимни разговори — мнѣнието на г. Страшимирова, казано ми еднѣжъ при една срѣща, когато той и азъ имаме нещастіето — тъй трѣбва вече да говоримъ — да бѣдемъ учители. Г. Страшимировъ се обръща къмъ мене и пита: „Какъ сте съ вашето учителство, добръ ли?“ — „Слава Богу добръ“ отвърщамъ азъ. — „Ама трѣбва да не си димпъ отъ добритѣ учители“. — „И менъ тъй ми се струва“. (Смѣхъ) „Защо?“ — „Защото, навѣрно, повече преприпъ надъ стиховетѣ си, отколкото надъ уроцитѣ“. Сжщото и съ мене. Ужъ ще разправямъ на ученицитѣ си за „Прикования Прометей“, па като се унеса въ друго, че като ударя за Пушкина, Лермонтова и Горки, уроктъ става цѣлъ мишъ-машъ, отъ който нищо не може да се разбере.

И утрѣ Чилингировъ и Страшимировъ се повишаватъ, защото били добри поети или писатели. Но че добриятъ поетъ или писателъ не е всѣкога и добъръ учителъ, въ това на-да-ли ще се усъмни нѣкой, който е запознатъ отгорѣ-отгорѣ съ естеството на тѣзи двѣ дѣйности. Ето защо, голѣма грѣшка е да се взема за основа при оцѣнката на едната отъ тѣхъ другата, която, ако не я отрича, то е въ право противорѣчие съ нея. Ама ще кажете: писателството е гаранция за учителския наученъ и професионаленъ интереси, за неговото културно развитие, за широтата на неговото образование. Добръ, кой тогава ще цѣни тѣзи писателски работи на учителя! Вие казвате: за неговата педагогическа дѣйность ще цѣнятъ ревизоритѣ или съотвѣтни чиновници, назначени за тази цѣль; за неговата научна дѣйность ще се цѣни по рефератитѣ. Но кой ще оцѣни моя рефератъ по вашия законопроектъ, за да ме повишатъ утрѣ като учителъ? — вие не казвате. (Смѣхъ)

А. Малиновъ: Полицейскиятъ приставъ. (Голѣмъ смѣхъ)

Министър И. Пъевъ: Прочетете го още еднѣжъ.

С. Чилингировъ: Два пжти го прочетохъ; азъ го знамъ на изустъ. (Чете) „Повишенията отъ най-долния класъ въ по-горния ставатъ слѣдъ петгодишна учителска служба . . .“

Министър И. Пъевъ: Прочетете за рефератитѣ.

С. Чилингировъ: „ . . . въ другитѣ три учителитѣ се повишаватъ по рѣшение на общественитѣ училищни съвѣти измежду учителствувалитѣ петъ години възъ основа на: а) резултатитѣ отъ ревизитѣ, които сж правени прѣзъ всички петъ години, б) рефератитѣ, държани отъ учителя въ педагогически конференции“. Пакъ питамъ, кой ще цѣни?

Министър И. Пъевъ: Когато четете нѣкакъвъ рефератъ въ обществото, да.

С. Чилингировъ: Но азъ чета въ конференция — кой ще цѣни?

Министър И. Пъевъ: Институтътъ. То е институтъ.

С. Чилингировъ: Азъ имамъ всичкото добро желание да разбера вашия законопроектъ.

Министър И. Пъевъ: Вие можете да кажете, че като четете единъ рефератъ въ клуба на бай Янка Сакъзовъ, може да искате утрѣ повишение за туй.

С. Чилингировъ: Азъ желая да зная въ учителската конференция кой ще оцѣни моя рефератъ. Тамъ присѣствуватъ и инспектори и учители, кой ще даде прѣцѣнка — учителитѣ, които иматъ по-доленъ или по-горенъ класъ отъ мене или инспекторътъ? Ако аудиторията ще даде прѣцѣнка, кждѣ сж задълженията на тая аудитория да слѣди моя рефератъ, за да бѣде справедлива и сериозна при нея? Кждѣ сж разпорѣжданията: кой отъ тази аудитория има право да даде оцѣнка за моята педагогическа годность или негодность?

Ц. Бръшляновъ: Ще го прѣдвидятъ въ правилника.

С. Чилингировъ: Или околийскиятъ училищенъ инспекторъ? Но той може да не е въ състояние да даде прѣцѣнка, защото въ една педагогическа конференция, кждѣто се развиватъ педагогически въпроси, могатъ да влѣзатъ въ стѣлкование редица гледища отъ педагогически и социалъ-педагогически характеръ, гледища, които да не се харесатъ на едната или другата страна, гледища, които могатъ да провалатъ и най-добръ изработения въ стилно, идейно, или каквото и да е друго отношение рефератъ! Азъ мисля, че тъй не може да се прѣцѣнява. Разбирамъ, ако се учрѣди особенъ институтъ, дѣто учителътъ, който иска да бѣде повишенъ въ края на петитѣ години, да отива, за да прочете извѣстенъ рефератъ прѣдъ по-стари именити учители, които ще трѣбва да се произнесатъ върху неговата учителска опитность, както и върху правото му да добие по-горна степенъ. Това — разбирамъ.

Министър И. Пъевъ: Тъй ще бѣде.

С. Чилингировъ: Но това не е направено.

Министър И. Пъевъ: Ще го направимъ. Вие гледайте принципа.

С. Чилингировъ: „Печатни трудове“ . . . ! — Това е вече абсолютно невъзможно да се прѣцѣнява. И въ политическия животъ, и въ научния животъ, и въ литературния животъ има партии. Ще срѣщнете, да кажатъ едни за Х, че той като поетъ, напр., е отличенъ, а други — че е идиотъ. Може инспекторътъ, който ще прѣцѣнява литературнитѣ трудове на своя подвѣдомственъ учителъ, да е отъ категорията хора,

която смѣта скромния труженникъ за иднотъ; той ще му даде лоша прѣцѣнка и вие нѣма да го повишите.

Но вѣликоже ужасното е другадѣ, а именно въ това, че въпрѣки всички научни и литературни старания, въпрѣки всички четени реферати въ конференциитѣ, Министерството на народното просвѣщение на края на годината си запазва правото да каже: догодина ще повиша отъ IV въ III класъ само петъ души — толкова ваканции има; двадесетъ и петъ години или петдесетъ години е служилъ кандидатътъ за повишение, не важи, не може повече отъ потъ да се повишатъ, — толкова е прѣдвидено. Министерството има това право. Но азъ се питамъ: какъ ще запази министерството за себе си това право, какъ ще отнеме залъка отъ устата на тоя труженникъ, който петъ години е работилъ, който е изпълнилъ всички условия: писалъ е и романи, и разкази и научни реферати и пр., за да му прѣсѣчете надеждата съ едно постановление: „ще си повишатъ само петъ души...“ Но дѣ е гаранцията, че когато повишавате тѣзи петъ щастливци, не ще ги избере отъ числото на най-близкитѣ си? А тъкмо туй ще вършите вие, тъкмо туй ще върши и азъ, ако бѣда на наше мѣсто. Има ли тука социална правда, има ли възможностъ за учителя да узнае, че той не се повишава, защото е тѣжкоглавецъ, а не защото капризътъ на министра, началника или инспектора диктува така? Г. министърътъ е билъ самъ учителъ и то отличенъ учителъ, и той поне не трѣбва да вѣжда такива положения, той поне не трѣбва да дохожда и оскърбява и тѣй оскърбеното учителство. Учителството си има своитѣ болни страни, своитѣ недостатѣци; азъ съмъ съгласенъ съ мнозина отъ васъ и готовъ съмъ всѣка минута да ги бичувамъ и, ако станѣше дума, щѣхъ да бѣда, може-би, по-остръ отъ всинца ви; но сега тукъ говоримъ не за недостатѣцитѣ на учителството, а за правата му. Не говоримъ и да-ли това учителство отговаря на своето прѣдназначение или не; по тоя въпросъ, може-би, азъ ще викамъ повече отъ васъ; ала тукъ не става приказка за това; тукъ не става приказка за неговитѣ идеи и убѣждения, а за неговия хлѣбъ. Вие отнемате кариерата, вие отнемате възможността на единъ културенъ човѣкъ да даде утрѣ прѣхрана на своитѣ дѣца, да имъ даде образование, защото министърътъ на финанситѣ пришепналъ нѣкога на министра на просвѣщението — извинете не го говоря по Вашъ адресъ — че ако поувеличи бюджета, ще го провали и че трѣбва само петъ души да повиши; и той, г. министърътъ, щомъ кисията не позволява, само петъ души ще повиши. Г. министърътъ ще се съгласи, че не може така.

Но най-сигурното нѣщо въ това повишение е сѣ пакъ резултатътъ отъ ревизитѣ и то възъ основа на срѣдната петгодишна бѣлѣжка — не се казва, но тѣй се мисли, споредъ духътъ на проекта. Че ревизитѣ сѣ едно вѣтреничаво срѣдство — това съмъ готовъ да докажа всѣка минута; че ревизитѣ не показватъ нищо, въ това не знамъ да-ли г. Пѣевъ се е усъмнявалъ.

Министъръ И. Пѣевъ: Като поетъ-учителъ ли го казвате, или като истински учителъ?

С. Чилингировъ: Дохожда X като ревизоръ, азъ съмъ общественъ човѣкъ, сѣмеенъ човѣкъ, поставенъ съмъ подъ ударитѣ на редица неприятности на живота и сѣдбата и, слѣдователно, страдамъ или отъ главоболъ, или съмъ оставилъ въ къщи дѣте болно — дохожда, казвамъ, ревизорътъ и като всички почтени хора ви заяви: Г-но, сега ще Ви ревизирамъ, какъ прѣподавате. Та, Боже Господи, менѣ главата ми е цѣлъ казанъ и не съмъ готовъ този часъ да прѣподавамъ урокъ! Азъ, като учителъ, можете това да

ми го впишете въ грѣхъ — но вършилъ съмъ го — влизамъ въ класъ и занимавамъ на ученицитѣ си, че ще прѣдпочета да седя на катедрата, вмѣсто да прѣподавамъ или вмѣсто да изпитвамъ. И, че правя това, било защото ми се е случила неприятностъ, било защото въ къщи съмъ оставилъ боленъ човѣкъ, било защото главата ми е замаена. Отъ тѣхъ искамъ само едно — да пазятъ тишина, за да не нарушатъ обучението въ другитѣ класове.

П. Петрановъ: Учителътъ трѣбва да бѣде винаги трѣзвенъ въ класа си.

С. Чилингировъ: Г. Петрановъ, знай, тази податъ е отъ Басаричека. Я покажете коя страница бѣше, защото не мога да си я спомня. Той умрѣ отъ давя!

П. Петрановъ: Мисля, че не сте само Вие, който знаете повече отъ Басаричека.

С. Чилингировъ: Тукъ се говори за държавна просвѣтна политика, а не за Басаричекъ. (Смѣхъ) Има моменти, когато учителътъ и по други съображения — най-сетнѣ и поради това, че не му се е удала една методическа единица — не е готовъ за ревизия. И азъ имахъ случай съ една такава методическа единица, която искахъ да обясна напълно на моитѣ ученици; но въ часа, когато трѣбваше да прѣдавамъ урока, не се чувствувахъ достатъчно готовъ да направя това, трѣбваше да го прѣустановя, да прѣжарамъ часа въ друга работа, за да мога слѣдующиятъ часъ да развия тази методическа единица по-пълно, да прослѣдя въпроса по-добрѣ, за да мога да дамъ потребнитѣ знания на ученицитѣ. Допуснете, че въ такъвъ моментъ дошълъ да ме ревизира директорътъ или ревизорътъ и азъ не съмъ се оказалъ готовъ да прѣдамъ урока — той ще ми пише слаба бѣлѣжка.

В. п. Николовъ: Това не е правило. Вие говорите за изключения.

С. Чилингировъ: Мардонъ! Ще Ви говоря и за правилата, г. Николовъ. Добрѣ ми казахте — бѣхъ се поувлѣкълъ. Сега по правилата — изключения не бивало! (Чете): „При всичкитѣ тия сгоди за наблюдение — казва отличниятъ ревизоръ въ висшия учебенъ свѣтъ г. Пѣевъ — ако директорътъ не знае, какво да наблюдава; или знае, но не може да се освободи отъ субективни влияния и отъ лични чувства, та да бѣде спокоенъ въ наблюдението си и безпристрастенъ въ заключеніята си; или пъкъ падвилъ и тия мжчютии, ако той не умѣе да събере, нареди и си изложи впечатленията прѣдъ то-горното началство — отъ неговата ревизия, независимо отъ други обстоятелства, полза нѣма да се добие“. И това ви говори ревизорътъ г. Иванъ Пѣевъ, за поправителнитѣ ревизии, които иматъ за цѣлъ да създадатъ възможностъ на учителя да се ориентира въ своята методическа работа, а не сѣ ревизии за прѣцѣнка. Ако ние за тѣзи ревизии можемъ да констатираме такива недостатѣци, бихъ желалъ да зная отъ г. Николова, какви недостатѣци биха имали ревизитѣ, които ще иматъ за цѣлъ да дадатъ прѣцѣнка на тоя учителъ. Но нѣма да кажа мои думи, а думи на главния ревизоръ.

Министъръ И. Пѣевъ: Който не е противъ ревизитѣ.

С. Чилингировъ: Азъ ще продължа да излагамъ мислитѣ на единъ членъ на Висшия учебенъ свѣтъ: (Чете) „Изобщо ревизията на учебното дѣло се отличава по това отъ другитѣ ревизитѣ, че

тя е повече наблюдателска, отколкото изследователска. Изследователската ревизия отнема във време на ревизирането всяка свобода и инициатива на ревизирания, когато наблюдателската ревизия, без тази свобода и инициатива губи своето значение и не постига целта си. На практика, учебната ревизия често се обръща на изследователска. Това смесване правят понякога и самите директори. Но освен него, тъй, като директори, са изложени специално и на друг вид смесване. — Директорът е началство, ала не най-висше началство. Над него стоят един или два реда инспектори, и тогава ние министърът като върховен началник. При това положение, директорът трябва да се явява повече като докладчик, отколкото като съдия. Това заключават отличията ревизор и член на висшия учебен съвет, добрият познавател на учебното дело, на неговите нерви и мускули, г. Пъевъ. Противоръчи ли на мене заключението му, което казва, че при това положение, директорът трябва да се явява като докладчик, отколкото като съдия? А тук във закона самият директор докладчик ли е, или съдия?

Министър И. Пъевъ: Ще докладва.

С. Чилинговъ: Това е противоръчие между министра и бившия ревизор, член на Висшия учебен съвет.

Министър И. Пъевъ: Противоръчие няма. Ще кажете ли, че няма нужда от ревизии?

С. Чилинговъ: Не казвам туй, но ревизията не е средство за пробивка на учителя, а средство за допълнение методическите му знания и прийоми. За ревизор не се назначава всеки взет от училищата, а се назначават респективните главни инспектори — това знае и г. Мушановъ — хора, които са свършили университет, учителствували 10 години като редовни учители, които са показали извѣстна извѣстна възраст в учителството, учители, които не турят да кажат: тук има недостатък, там — не. Това говорите и в другите части на вашата статия. И сжият този ревизор ние го поставяме във ролята на пробивател. Каквото щете кажете, но мен ми се струва, че тук е прав ревизорът — авторът на тази книга — но не министърът. (Смѣхъ отъ лѣвницата) Цѣлата работа се състои въ слѣдното: да се намалатъ по възможностъ повишенията, да се потопи още единъ пътъ залъкътъ на основния и гимназиаленъ учителъ въ отровата на мизерния животъ и безъ туй вече много горчивъ за него.

Но да идемъ по-нататъкъ. Г. министърътъ въ този членъ, обаче, не е ясенъ и въ друго едно отношение. И този членъ страда отъ недостатъците на пошървитѣ. Той не опредѣля, собствено, кои учители обема това разпореждане; ние не знаемъ за кои учители се говори. Тѣй както е казано, in total, „учители“, слѣдвало би да се разбира основни, прогимназиални и гимназиални учители. Добри. Но въ закона има и други учители, а именно тия въ висшиятъ педагогически курсове. Това са учители, които се различаватъ отъ гимназиалните по туй, че получаватъ една заплата отъ 600 л. повече годишно. Учители са и тия въ рисуващото училище. Азъ бихъ желалъ да знамъ това разпореждане обема ли и тѣхъ. Ако не, желателно е да обема и тѣхъ. Цомъ е въпросъ за несправедливостъ, нека тя да бѣде върху всички, всѣка кадрий на туй учительство, което утрѣ ще трѣбва, логически и напълно послѣдователно съ своитѣ стремежи и права на животъ, да се бори и иска отмишването на тия положения, да бѣдатъ пълни. Но тѣй не може. Единъ

министъръ ще дойде да приложи това постановление по отношение учителитѣ въ рисуващото училище, другъ — ще го отмѣни и ще го приложи върху други. Понемже учителитѣ въ рисуващото училище не попадатъ подъ този режимъ, ще се намѣрятъ хора, които ще кажатъ, че и спрѣмо гимназиалните учители не може да се приложи, защото нямаме прецедентъ — учителитѣ въ рисуващото училище. Ако ще правимъ закони, нека създадемъ общъ каналъ, прѣзъ който да вървятъ всички, а не да оставиме каналчета за тая или оная група учители, участъта на която ще зависи напълно отъ волята и каприза на министра. Така ние не можемъ да имаме учебно дело. Азъ съмъ на мнѣние, че този членъ трѣбва да се измѣни.

Министър И. Пъевъ: Ще го поправимъ.

С. Чилинговъ: И моля Васъ, като добъръ познавачъ на учебното дело, Васъ, автора на тази книга, който измѣни § 24 отъ закона за народното просвѣщение и стана най-голямъ благодѣтель на цѣлото учительство, като даде съ учителската свобода тласкъ на учебно-възпитателното дело, да измѣните този членъ, да не туряте надъ Вашата дѣятелностъ едно такова черно петно.

Министър И. Пъевъ: Азъ вървя съ съзнанието, че работа се въ сжия духъ.

С. Чилинговъ: И азъ съ съзнание констатирамъ несъгласието между Васъ днесъ и вѣтра.

Този членъ има и другъ единъ недостатъкъ, който може да бѣде прозрѣнъ само отъ хора, които сживѣли съ достоинствата и недостатъците не само на нашата училищна организация, но и изобило на нашия училищенъ животъ: той измѣня коренно отношенията между директора и учителя и излишенъ пътъ иде да покаже, че г. министърътъ въ мотивитѣ мисли едно, въ чл. 1 — друго, а въ чл. 3 — пакъ друго: мотивитѣ говорятъ за децентрализация, чл. 1 говори за класическа централизация, а въ чл. 3 се туря — позволете ми този некрасивъ изразъ — качулка на централизацията. Казва се буквално, или по-право, подразбира се, че пробивка на учителитѣ ще трѣбва да даде ревизорътъ и директорътъ и, слѣдователно, отъ директора въ голѣма степенъ ще зависи бъдѣщото положение и бъдѣщата заплата на учителя. Знае ли г. Пъевъ каква властъ е това въ рацѣтъ на директора, знае ли какъвъ огънь запалва върху главата на учителя? Ако той, наистина, мисли за децентрализация и ако е нейнъ искренъ привърженикъ, трѣбва да намали правата на директора до минимумъ; защото на директора трѣбва да се прѣдостави само административната служба, а въ всѣко друго отношение учителскитѣ съветѣ да иматъ рѣшителната дума. Че на всички е извѣстно, какъ се рекрутиратъ директоритѣ и органи на кого се явяватъ тѣ. Съ уволнението и назначението му отъ министра, директорътъ всѣкога ще тормози това учительство и всѣкога ще влияе при пробивката му. Какво ще прѣчи на мене, като министъръ, да кажа на директора да фаворизира въ пробивката си еди-кой си учителъ? Какво ще прѣчи на моя замѣстникъ, при другъ директоръ, негово протеже, да намали пробивката на този сжия учителъ до минимумъ, за да не може да се сплине до общата петгодишна цифра, която би му дала право да добие повишение? Това справедливостъ ли е? Това нормално третиране ли е на учителя отъ директора? Това децентрализация ли е? Менъ ми се струва, че играемъ съ това име — децентрализация — и то като се силаваме на принципи легнали въ чуждитѣ законодателства и чуждия общественъ животъ.

Тукъ му е мѣстото, г-да, да спомена, че г. министърътъ на народното просвѣщение е турилъ въ основата на цѣлия този законопроектъ принципа, легналъ въ основата на английското учебно дѣло, обаче го приложилъ по такъвъ начинъ, завъртѣлъ го тъй — и съ такава неподражаема виртуозностъ, нека ме прости г. министърътъ — че се постига тъкмо обратното. Ето принципътъ, върху който лежатъ английскитѣ основни училища: училищата се издържатъ, изобщо, отъ общинитѣ, които се и разпореждатъ напълно съ тѣхъ. Значи, пълновластна се явява общината или корпорацията — а държавата само суспендира тия училища. Английската учебна система нито може да се квалифицира като напата, нито може да се опрѣдѣли, тъй просто, като нея. Въ Англия училищата сж резултатъ на двѣ общества: едно национално и друго религиозно. И когато се каже „английски тѣлѣ организация“, ясно е за всички, че се говори за организация, въ която нѣма единство нито въ образователнитѣ сръдства, нито въ цѣлитѣ. Но слѣдъ 30 години се измѣни училищниятъ законъ въ Англия тъй, че наредъ съ училищата, задължени за своето възникване на указанитѣ двѣ общества, се появяватъ вече и училища, образувани и издържани отъ мѣстни училищни власти. Тѣзи послѣдни училища се издържатъ, както отъ сръдствата, които имъ отпуща на общо основание Министерството на народното просвѣщение, тъй и отъ сумитѣ, събирани отъ мѣстното население въ видъ на особенъ училищенъ налогъ. Този е собствено принципътъ, който г. Пѣевъ прилага. Обаче когато въ Англия се изхожда отъ идеята за една истинска децентрализация — сръдствата да идватъ отъ държавата къмъ училищата и общинитѣ, които безконтролно се разпореждатъ съ тѣхъ — г. Пѣевъ върши обратното — той задължава общинитѣ да си издържатъ сами училищата, а държавата да разполага по свое сѣние съ послѣднитѣ. А това не е нищо друго, освѣнъ рафинирана централизация, прокарана съ виртуозностъ, достойна за по-друга участъ.

Но и другъ единъ, пакъ голѣмъ недостатъкъ, и друго едно противорѣчие внася тукъ г. министърътъ на народното просвѣщение. Думата ми е за алинея шеста отъ чл. 3. Споредъ нея, учителитѣ могатъ да получаватъ възнаграждение и за участие въ други училища, които други министерства откриватъ. Ето дословно тая алинея: (Чете) „Възнаграждението и премиятъ се прѣдвизждатъ въ бюджета на общинитѣ, окръжитѣ или държавата съ точно означение на тѣхния размѣръ и цѣлѣта, за която се даватъ. Министерството на народното просвѣщение, въ съгласие съ респективнитѣ министерства, изработва особена наредба за раздаване на тия възнаграждения и премии“. Туй ще каже положение, което е турено само за да направи по-обемънъ цѣлия законопроектъ, прѣдлагащъ измѣненостерство. Когато по инициативата на едно министерство, напр. на търговията или земледѣието, бжде открито училище пѣждѣ и ангажираше учителъ, вие сте длъжни да платите за ангажирания трудъ, а не да оставите общинитѣ да прѣдвизждатъ, защото могатъ и да не прѣдвизждатъ какво възнаграждение да се даде. Държавата като прѣслѣдва съ тѣзи училища — търговски ли сж, икономически ли сж или земеделски — извѣстна цѣль, тя трѣбва да даде съответното възнаграждение на учителя. Ако училището е търговско и въ него прѣподава основенъ или прогимназиаленъ учителъ, това възнаграждение да му се дава направо отъ Министерството на търговията, а не да се прѣдвизжда отъ общинитѣ, че да се одобрява отъ Министерството на народното просвѣщение и пр. Това го има въ алинея шеста на чл. 3.

Министъръ И. Пѣевъ: Още еднажъ я прочетете.

С. Чилингировъ: (Чете) „Възнагражденията и премиятъ се прѣдвизждатъ въ бюджета на общинитѣ, окръжитѣ или държавата, съ точно означение на тѣхния размѣръ и цѣлѣта, за която се даватъ. Министерството на народното просвѣщение, въ съгласие съ респективнитѣ министерства, изработва особена наредба за раздаване на тия възнаграждения и премии“.

Министъръ И. Пѣевъ: Немà една община ако намѣри за нужно да прѣдвиди възнаграждение на единъ учителъ, ще трѣбва да ѝ запрѣтимъ!

С. Чилингировъ: Ама това го има и въ стария законъ.

Министъръ И. Пѣевъ: И сега въ законопроекта е повторено; това възнаграждение може да е прѣдвидено за друго, а може да е прѣдвидено и за специална цѣль.

Н. Мушановъ: Не е тамъ тенденцията. При стария законъ може да се даватъ на всѣкого, а при сегашния законопроектъ само при тия условия. Има толкова хитри да разбиратъ колкото г. Пѣева.

Министъръ И. Пѣевъ: Може да има прѣдвидени такива възнаграждения и въ общинскитѣ бюджети, и въ окръжнитѣ и въ държавния.

С. Чилингировъ: Г. министре! Ние се разбрахме. Азъ прѣжжвамъ говоренето си по този членъ, защото г. Мушановъ попълни моята мисль.

Г-да! Считамъ за излишно да творя колко е жестоко цѣлиятъ този законъ съ всичкитѣ си алинеи, относително възнаграждението на учителитѣ. Азъ мисли, че г. г. народнитѣ прѣдставители сж толкова просвѣтени, за да не вдигнатъ ръка за единъ законопроектъ, който ще отнеме една редина права, между които — правото на поминѣкъ и правото на животъ у тѣзи, които създадоха поколѣнията у насъ, у тѣзи, които сж се пакъ единичкитѣ свѣтли точки въ нашия хоризонтъ. Да не отнемаме тия права, да не отнемаме залъка на този труженитѣ, който сега е на бойното поле. Азъ моля да направимъ всичко, за да се разберемъ, и да се разберемъ така, че нашето разбиране да не бжде агентатъ сръщу заслугитѣ на учителя. Азъ ще оцѣня и ще ржкоплѣскамъ на този министъръ, който иска отъ учителитѣ да направятъ учители въ истинската смисль на думата, а не Schulmeister-и, както иска да ги направятъ г. министърътъ на народното просвѣщение съ този членъ въ законопроекта. Ако приемемъ този членъ, ние ще имаме утрѣ не учители, а Schulmeister-и, окаяници, които ще се чудятъ защо сж се родили и ще проклинатъ часа, въ който сж станали учители. А когато учебното дѣло бжде изпълнено съ Schulmeister-и, съ онзи тѣлѣ учители, извѣстенъ вамъ отъ нѣмскитѣ карикатури, не може да се мечтае за националенъ прогресъ. Този членъ ще въведе, г-да, и другъ единъ волосаленъ недостатъкъ въ цѣлата наша училищна сграда: той ще направи, щото нашето учителство систематически, на неговъ езикъ казано, да емигрира. То бѣга и безъ това, при сегашнитѣ условия, а слѣдъ войната ще бѣга още повече. Редоветѣ на нашата армия трѣбва да се попълнятъ: основнитѣ и прогимназиални учители, които сж запасни офицери, още отсега се каиятъ да отидатъ тамъ, защото ще се видятъ по-гарантирани, защото ще живѣятъ въ една по-културна сръда и ще бждатъ по-добри възнаградени, по-добри цѣпени, повече уважавани отъ всички обществени слоеве. Наистина, както ми каза единъ отъ висшитѣ чиновници отъ Министерството на народното просвѣщение, ние нѣма да бждемъ тъй злѣ слѣдъ тази

война по отношение на учителския персонал, както бѣхме веднага слѣдъ освобождението... Е да, но азъ не бихъ желалъ да достигнемъ до туй дередже, че да викаме шивачи за учители. Ние не трѣбва да се връщаме 35 години назадъ. Та нашето учебно дѣло и сега не е харосало, защото и сега имаме учители. Азъ не знамъ какъ г. министърътъ, който разбира тѣзи въпроси, не се е вързълъ въ това.

Ето, г-да, едно обявление — собствено едно антре-филе — което министерството печата въ в. „Дневникъ“ миналата есенъ прѣвъ мѣсецъ септември. (Чете) „Министерството на народната просвѣта е наредило до надлежнитѣ окръжни училищни инспектори да не уволняватъ персонала при основнитѣ училища, понеже нѣма нужния кредитъ“. Въ сѣщото врѣме министерството обявява въ сѣщия вѣстникъ, че въ Софийско, Бургаско, Новопазарско и пр. се държатъ учители. Ако останемъ да се развива учебното дѣло по каприза — ще позволите тѣй да се изразя — на бюджета, тогава по-хубаво да не приказваме никакъ за учебно дѣло въ нашата страна. Че азъ съмъ правъ, показва и разпоредбата на народното просвѣщение. То миналата година е приело мѣлкомъ за основни учители 800 души, които по-рано сж били уволнени по слабъ успѣхъ и лошо поведение. На голѣма частъ отъ тѣхъ ми бѣха показани документи и заявления. А тѣ бѣха написани тѣй безграмотно, че и послѣдниятъ ученикъ отъ трето отделение би билъ въ състояние да се изложи по-хубаво. И ние повръщаме тия хора! И сега, въ края на крайщата, при липсата на културни, интелигентни учители, създаваме законоположение, което ще изтъква интелигентията! Защото, азъ не знамъ свѣсенъ учителъ, който би останалъ при тази мизерна заплата и при тази игра съ неговия трудъ и положение. Ще бѣде некоректенъ, нѣщо повече — ще бѣде прѣстѣжникъ спрямо себе си и спрямо сѣмейството си този интелигентенъ учителъ, който слѣдъ прокарването на настоящия законопроектъ не си вземе шалката и каже: „Сбогомъ просвѣтно дѣло! 100 л. ти е глобата — ще я дамъ, но не ще търпя повече твоитѣ мизерии и произволи; по-добъръ разсилень, отколкото мжченикъ тукъ“. Тогава ние ще повѣримъ написитѣ дѣца на Schulmeister-и, за да се научатъ да мислятъ и приказватъ съ езика на Максимъ Горьковия Иванъ Ивановичъ:

— „Иванъ Ивановичъ!“
— „А-а-а?“
— „Какво правишъ?“
— „О-о-о?“

Ще имаме типове дѣца, достойни наследници на бацитѣ си, ако дѣйствително ние покажемъ, съ приложението на проекта, че сме изгубени хора.

Учителътъ трѣбва да се цѣни, не за това, защото той носи само просвѣта, но и затуй, защото ние му повѣряваме дѣцата си. А написитѣ дѣца, криво да се-димъ, право да приказваме, повечето врѣме прѣкарватъ подъ възпитателния режимъ на учителя, отколкото на сѣмейството. И азъ съмъ баща, бащи сте и вие и знаете колко се занимаваме съ написитѣ дѣца, знаете колко стоди имаме да ги подхвърлимъ на режима на домашното възпитание. Тѣ се възпитаватъ отъ два фактора: улицата и училището, и понеже улицата е лошъ възпитателенъ факторъ, гарантирайте му единъ хубавъ възпитателенъ факторъ, гарантирайте му едно хубаво училище съ единъ отличенъ учителъ. А това ще постигнете, когато всѣкому дадете споредъ труда. Надѣйте си игра. Тукъ не правимъ политика съ учителя, а опасна игра си играемъ. Тѣй като, нито е политично, нито е разумно, за да чужнемъ носа на дваматрима социалъ-демократи учители — нека бждатъ двѣ хиляди — да бръкнемъ въ очитѣ на собственитѣ си дѣца. И едно цѣло проклятие ще падне върху всѣкого отъ насъ, ако вотаваме този законопроектъ

съ въплотена тенденция срѣщу просвѣтениа учителъ и срѣщу просвѣтата на бждщето поколѣние

Министъръ Т. Теодоровъ: Тукъ има само една разлика между мързеливия и неспособния, отъ една страна, и трудолюбивия и способния отъ друга. Не може да се плаща еднакво и на тозъ, който работи, и на оня, който не работи.

С. Чилингировъ: Г. министре! Азъ говорихъ по-рано по този въпросъ.

Министъръ Т. Теодоровъ: Дѣ се е видѣло да се плаща на всички еднакво? То е най-важното, което се изпуска изъ прѣдъ видъ. Онзи, който мисли, че трѣбва да се плаща еднакво на всички, защото всички сж учители, той мисли криво.

С. Чилингировъ: Не съмъ азъ въ състояние да се произнеса за вапитѣ гледища, но Вие, въ качеството си на финансовъ министъръ, много добръ правите съ този законопроектъ.

Министъръ Т. Теодоровъ: Азъ не го правя, той не е финансовъ законъ.

С. Чилингировъ: Азъ говоря за г. министра на просвѣщението. Тоя законопроектъ е въ полза на финансовия министъръ, а не на министра на народното просвѣщение. Но азъ бихъ желалъ, щото всѣки единъ министъръ да се обръща къмъ финансовия министъръ и да му казва, когато послѣдниятъ наблѣга за съкращения въ бюджета: г. министре, прѣди да намалите моя бюджетъ, намалете вапия: и азъ управлявамъ министерство, и вие управлявате министерство. Ако намаленията сж необходими, нека се понесатъ отъ всички министерства, а не само отъ едно. Всѣки министъръ трѣбва да защитава своето министерство. Г. Пѣвъ неусѣтно Ви прави услуга.

Министъръ Т. Теодоровъ: Отъ тозъ законопроектъ министърътъ на финанситѣ губи 300.000 л.

С. Чилингировъ: Да, за излишния институтъ, на-ли?

Министъръ Т. Теодоровъ: Да.

С. Чилингировъ: Значи Вие потвърдявате моята мисль. Това е, което искахъ да кажа.

Министъръ Т. Теодоровъ: Това не се прави за икономия, а се прави, за да се гуди редъ и нѣмате право да говорите това. Мързеливитѣ и работнитѣ никѣдъ не се поставятъ на една дѣска. Неспособнитѣ и способнитѣ никога не се повишаватъ еднакво и едновременно. Туй никѣдъ не се прави. Обърнете внимание върху тази идея и кажете тогазъ, ако е погрѣшна.

Д-ръ К. Мутафовъ: Той доказва обратното съ цитати отъ г. Пѣва.

С. Чилингировъ: Нитога не бихъ желалъ да влизамъ въ полемика, ...

Министъръ Т. Теодоровъ: Трѣбва да влѣзете.

С. Чилингировъ: ... но ще Ви кажа, че въ училищата не може да сществуватъ добри и лоши, способни и неспособни учители.

Министъръ Т. Теодоровъ: Значи всички сж светли.

С. Чилингировъ: Въ закона е казано, че лошиятъ учителъ трѣбва да бѣде изгоненъ. Учителъ, съ каквѣто и да било недостатъкъ, е врѣденъ за бждщето поколѣние: той трѣбва да бѣде изгоненъ. Учи-

тельтъ не е писаръ, който прѣписва пѣлъ день смѣтки, прѣдставени му отъ Финансовото министерство, напр., а творецъ на души у хората.

Министъръ Т. Теодоровъ: Ако е неспособенъ?

С. Чилингировъ: Ако е неспособенъ, изгонете го, но нѣмате право да му вземате хлѣба, докогато го държите, дотогава, значи, вне го признавате за способенъ.

Министъръ Т. Теодоровъ: Не искамъ да Ви прѣжсвамъ повече.

С. Чилингировъ: Позволете, г. министре, валитѣ разсуждения сж слѣднитѣ: понеже ми трѣбватъ икономии, азъ съмъ длъженъ да ги намѣря; срѣдствата ми сж различни. Това е похвално дѣло за финансовия министъръ, обаче не и за министра на просвѣтата, за когото има по-други интереси отъ бюджетнитѣ икономии.

Министъръ Т. Теодоровъ: Г. Чилингировъ! Не се прави единъ финансовъ законъ за икономии. Нѣмате право да говорите това. Тукъ нѣма икономии, а излишѣкъ. И азъ не Ви обръщамъ вниманието върху икономитѣ, а Ви обръщамъ вниманието върху това, че не може да се иска, щото учителитѣ, които ще получаватъ похвала за работата си, за трудолюбието си, за рефератитѣ си, и учителитѣ, които такива не сж направили, а прѣдпочитатъ да се разхождатъ, еднакво да се плащатъ.

С. Чилингировъ: Трѣбва да се уволнятъ; защо ги държите, тѣ не сж писари.

Министъръ Т. Теодоровъ: Единъ заслужава повишение, другъ не заслужава. То не е лошо да бѣде и уволненъ, но Вие трѣбва да направите разлика между единия и другия.

С. Чилингировъ: Азъ правя разлика, г. министре, само че не можемъ да се разберемъ, защото, види се, начинътъ, по който сега говоримъ, е малко по-другъ. Всичко това ми напомня слѣдното сравнение: понеже ми е студено, за да запала печката, азъ отивамъ въ къщи, вземамъ брадвата, насичамъ пияното и библиотеката и нагладдамъ печката. . . . Това правиме ние: насичаме пияното и библиотеката, за да се стоплимъ. Ефектътъ е хубавъ, но пияното и библиотеката опиватъ. Такава политика, споредъ мене, не е политика и не би трѣбвало да се прокарва въ единъ законопроектъ за народното просвѣщение.

(Прѣдседателското мѣсто заема подпрѣдседателятъ г. А. Буровъ)

Другиятъ членъ, върху който искамъ да се спра, е чл. 4. Тоя членъ е противъ чл. 72. Нагледъ г. министърътъ не измѣнява закона и задоволява до известна степенъ и единтъ, и другитѣ народни прѣдставители. Така напр., азъ сондирахъ голѣма частъ отъ народнитѣ прѣдставители, които ми казаха, че сж довольни отъ този членъ, защото съ него се давало право на настоятелствата да назначаватъ и да уволняватъ учителитѣ. Така го разбрали! Други пъкъ, партизани на учителевата стабилностъ, сж тожо довольни, защото мислятъ, че съ измѣненята не се нарушава значително вложениятъ въ закона принципъ, а се прави само единъ дребенъ компромисъ. Напр., ето, какво казва чл. 72 отъ закона, който сега се измѣнява: (Чете) „Учителитѣ и учителкитѣ въ първоначалнитѣ училища се назначаватъ отъ училищнитѣ настоятелства“. Сега почва ново изречение: (Чете) „Окръжниятъ училищенъ инспекторъ одобрява назначението, ако сж опасни изискванията на закона и другитѣ съответни нему наредби.

„Учителитѣ въ прогимназитѣ се назначаватъ отъ министерството. Сжщо тѣй отъ министерството се назначаватъ и учителитѣ въ ония първоначални училища на пограничитѣ, смѣсенитѣ и инороднитѣ общини, дѣто заплатитѣ се изплащатъ отъ държавата.

„На вакантни учителски мѣста се назначаватъ редовни учители; само при липса на такива се назначаватъ кандидати“, и слѣдватъ двѣ забѣлѣжки. Чл. 4 отъ законопроекта подхожда и е еднакъвъ цитатъ на чл. 72 само въ първото главно изречение. Ето: (Чете) „Учителитѣ въ първоначалнитѣ училища се назначаватъ отъ училищнитѣ настоятелства; ония въ прогимназитѣ, по прѣдложение на настоятелствата, отъ областния училищенъ свѣтъ“. Тукъ веднага се измѣня втората алинея на чл. 72 и се прокарва тази реформа, която собствено г. Бобчевъ се мъчеше да прокара, но която Народното събрание не одобри. Тя е, назначаването на прогимназиалнитѣ учители отъ настоятелствата. Какви бѣха съображенията, нѣма да изтъквамъ. Говорихъ азъ, говориха мнозина отъ васъ тогава; и най-послѣ успѣхме да убѣдимъ г. министра и почитаемото народно прѣдставителство, че този членъ не може да смѣстествува. Сега г. Пѣевъ прокарва сжщото, което ние вчера отхвърлихме, но го прокарва тихомъ, мъжкомъ, по единъ начинъ тѣй нѣкакси неусѣтно. Но азъ нѣма да се спирамъ върху подробноститѣ. Ще се обърна само къмъ народното прѣдставителство, за да го попитамъ: ще приеме ли сега това, което прѣди нѣколко мѣсеца е отхвърлило, ще го приеме ли, безъ условията на живота да сж се измѣнили, безъ да сж направили излизното вчера наложително днесъ? Менѣ ми се струва, че народното прѣдставителство ще бѣде строго логически послѣдователно. Щомъ като е тѣй, то не ще приеме този членъ, установяващъ едно положение — повтарямъ пакъ — което оня день бѣше отхвърлено.

Прѣдседателствующъ А. Буровъ: Споредъ правилника, имате да говорите още 15 минути.

С. Чилингировъ: Свършвамъ. — Но когато г. министърътъ говори за назначаването на основнитѣ и прогимназиални учители, забравя да каже двѣ приказки, както е казано въ сегашния законъ, за учителитѣ въ инороднитѣ общини, защото този членъ измѣня паялъно чл. 72. Щомъ като е тѣй, какво ще правимъ тогава съ учителитѣ въ инороднитѣ общини и съ учителитѣ въ пограничитѣ общини? Кой ще ги назначава, каква заплата ще получаватъ тѣ, какъ ще се повишаватъ и пр. — редица въпроси не сж изтъкнати, а не може да се допусне промѣна въ закона, безъ да се вземе въ внимание тая категория учители, още повече, като се има прѣдъ видъ, че сега новитѣ граници на България увеличаватъ процента на инородния елементъ и, слѣдователно, тоя на инородни училища и учители. Ако е тѣй, това трѣбва да бѣде прѣдвидено въ закона.

Но което е най-лошо въ този законопроектъ, то е, че се поставя новъ цензъ за учителитѣ. Досега цензътъ за учителитѣ бѣше слѣдниятъ — ще ми позволите туй малко отегчение, за да се разберемъ по-добрь — чл. 67 казва: (Чете) „За да се назначи нѣкой за редовенъ учителъ или учителка въ първоначално училище, трѣбва:

- а) да е български подланикъ;
- б) да има безукорно минало;
- в) да е навършилъ 20-годишна възраст;
- г) да нѣма особени физически недостатѣци и да не страда отъ нѣкоя мъчно изцѣрима заразителна болестъ;
- д) да е свършилъ курса на педагогическо училище;

е) да е изслужил военната си тежба или да е освободен от нея временно или завинаги;

ж) да е прѣстојалъ на практика като кандидатъ въ нѣкое първоначално училище най-малко една година;

з) да е издържалъ държавенъ практически изпитъ“.

Г. Пѣевъ притуря натакъ и друго: (Чете) Областнитѣ училищни съвѣти иматъ право сами да опрѣдѣлятъ реда на избора и назначението на кандидатитѣ, както и да прѣдъявяватъ специални нѣкои условия, на които би желали, за удовлетворение на мѣстни културни нужди, да отговарятъ кандидатитѣ. Това е едно постановление, което дава възможност на широкъ произволъ. На единъ областенъ училищенъ съвѣтъ най-сетнѣ може да му скимне да иска покрай този цензъ, и безъ туй тежкъ за учителитѣ, и другъ нѣкой. Ако е тѣй, нека се каже опрѣдѣлено още какъвъ, за да видимъ съвмѣстимъ ли ще бѣде той съ званието на учителя. Защото на мене като кандидатъ за учителъ може да поиска нѣкой областенъ училищенъ съвѣтъ цензъ на черковенъ пѣвецъ, и да ме турите настрана, ако не го притежавамъ, въпрѣки всичката ми пригодностъ да бѣда добъръ възпитателъ. Нѣкои землени могатъ да поискатъ известна височина на боя ми — и това е цензъ — и да пропадна, ако не ми достигатъ единъ или два сантиметра. Туй е карикатурно законодателство — да ме простятъ г. министърътъ на народното просвѣщение. Цензъ, който не е прѣдвиденъ въ закона и не е опрѣдѣленъ достатъчно ясно, не може да се туря. Ако той разбира, че на нѣкои мѣста може да се иска да бѣде учителътъ църковенъ пѣвецъ, нека каже: позволява се на нѣкои мѣста областнитѣ училищни съвѣти да искатъ щото учителитѣ да владѣятъ чорковно пѣние; да умѣятъ да изпълняватъ ролята на църковни епитропи, да иматъ срѣзностъ за лѣяне на свѣщи. . . Да се каже това въ закона, та да знаа азъ, когато ще се отнесе къмъ областнитѣ училищни съвѣти, какъвъ цензъ ще ми искатъ, защото, иначе, азъ ще бѣда изложенъ на произволъ, съ менъ, като учителъ, ще може да си играе всѣки. Подамъ си заявлението, като учителъ отговарямъ на всички условия на закона, являвамъ се прѣдъ прѣдседателя на училищното настоятелство . . .

Д. Харизановъ: Говорите само да се харесате на даскалитѣ, а не и на народа.

С. Чилингировъ: Азъ отъ тебе повече разбирамъ народа. Сетнѣ ще приказваме.

Д. Харизановъ: Ти не разбирашъ повече отъ менъ — нека да ти кажа.

С. Чилингировъ: Благодаря.

Д. Харизановъ: Ти искашъ да се харесашъ само на даскалитѣ.

С. Чилингировъ: Добрѣ, слушай сега. Ако не ти се слуша, излѣзъ, защото на менъ съ минути ми се брои врѣмето. — Азъ отивамъ и прѣдставямъ документитѣ си, че притежавамъ цензъ — давамъ примѣръ — и понеже имамъ известенъ физически недостатѣкъ, известни нервни движения, излиза областниятъ училищенъ съвѣтъ и казва: „Е, добрѣ, ама ние туряме цензъ да не си махашъ главата“. (Смѣхъ) Какъ тѣй вие можете да произволничите съ сѣдбата на хората?

М. Гайдовъ: Кой направи този цензъ? — Мушатовъ.

С. Чилингировъ: Този цензъ направи г. Иванъ Пѣевъ.

Министъръ И. Пѣевъ: Съвмѣстимъ ли е този цензъ съ учителското звание?

С. Чилингировъ: Азъ отивамъ прѣди много години като учителъ въ село. Първата приказка на първенцитѣ бѣше: „Знаете ли да пѣете въ черква?“ Азъ бѣхъ добъръ учителъ, хвалиха ме всички, но понеже не знаехъ да пѣя, трѣбваше да напусна. . .

Прѣдвидете го въ закона, но недѣйте туря така широкъ цензъ. Цензътъ трѣбва да бѣде строго опрѣдѣленъ. Разбирането на г. министра, ако Народното събрание го одобри, трѣбва да се притурятъ къмъ чл. чл. 67, 68 и 128, ако не, трѣбва да се махне. Учителътъ не бива да се прави гавра не само на министра, а и на областнитѣ училищни съвѣти, макаръ и бивши министри да седатъ начело на тѣхъ. Но, освѣнъ това, тукъ имаме отнемане права на учителитѣ. Азъ искамъ да питамъ г. министра, какъ тѣй безъ да има въпиюща нужда, се отнематъ едни права по едно искане само на г. министра на просвѣщението. Дисциплинаритѣ комисии, съвѣти се отмѣняватъ. Ами най-напрѣдъ този законъ на народното просвѣщение ще влѣзе въ конфликтъ съ първия законъ за чиновницитѣ, който ще бѣде внесенъ въ камарата, и по ценза, и по отношение на повишението, и по отношение на всичко туй, което г. министърътъ прѣмахва. Че най-хубавиятъ институтъ — дисциплинаритѣ сѣдилища, се унищожаватъ!

Министъръ И. Пѣевъ: Не се унищожаватъ.

С. Чилингировъ: Какъ не се унищожаватъ!

Министъръ И. Пѣевъ: Криво четете; оставатъ си.

С. Чилингировъ: Не искамъ да се впускамъ въ детайли, г. министре, защото и безъ туй ми се направи бѣлѣжка отъ г. прѣдседателя, че не ми остава врѣме.

Министъръ И. Пѣевъ: Не е истина, че се прѣмаховатъ. Понеже повдигате въпроса, азъ ще го обясня.

С. Чилингировъ: Въ комисията ще приказваме.

Колкото за плебисцита, г-да, не знамъ какво да кажа. Но прѣдъ менъ изпѣква слѣдующата картина, на която ще извикаме отново на животъ за смѣтка на учителитѣ и която прѣживѣхъ самъ въ битността си на такъвъ. Отивамъ въ село — училищнитѣ настоятелства си иматъ известна властъ, нѣщо като плебисцитъ — виждатъ новъ даскалъ, оставятъ го навънъ да седи, веднага се свика по селски съвѣтъ и се разисква цѣли два часа: „Нѣма мустаци даскалътъ, нѣма брада, нѣма не знаа какво си; но, както и да е, да го видимъ“. Повикаха ме и азъ влѣзохъ. „Даскале, добрѣ допѣлъ“, почерпиха. Подиръ два дена ме викатъ въ инспекцията и ми казватъ, че не ме харесали. Ама защо? Младѣ съмъ билъ, трѣбвало да съмъ социалистъ, защото съмъ нѣмалъ мустаци и брата, а въ края на крайщата — самитѣ хора ми казаха — защото не съмъ почерпилъ. Ама плебисцитъ това значи.

Х. Поповъ: Това е пълна децентрализация.

С. Чилингировъ: Нѣкои отъ господата говорятъ: „Ама какъ тѣй, учителитѣ сж отишли да произволничатъ до тамъ, че не можемъ да се отървемъ“. Та вие съ този плебисцитъ не ще можете да се отървете отъ тѣхъ: ще ви докаратъ единъ учителъ враждебенъ на васъ, който ще бѣде въ състояние да ви прави пакости и когато подложите на плебисцитъ неговото удоволяване, селянитѣ ще ви кажатъ: „Не, ние си го одобряваме“. И вие не можете да го подхвърлите на дисциплинаренъ сѣдъ, защото висшата инстанция се явява плебисцитътъ. Ама това не е логически основателно.

Министъръ И. Пъевъ: Това не е задължително — който иска да го приложи.

С. Чилингировъ: Това не е задължително, онова не е задължително, изглежда, че цѣлиятъ законопроектъ не е задължителенъ.

Министъръ И. Пъевъ: По-внимателно четете.

С. Чилингировъ: Но азъ съкратявамъ рѣчта си. Накрай, г-да, ще кажа, че този законопроектъ се състои отъ петъ членове по сѣщина, а шестиятъ само опрѣдѣля, че всички постановления въ закона, които противорѣчатъ на този, се отмѣняватъ. Мнозина сж съ впечатление, че се измѣняватъ въ закона само 4—5 члена. Въ сѣщностъ, ето какъ стои работата. Законътъ за просвѣтата е въ нашия рѣкъ, г. г. народни прѣдставители, вие може да провѣрите всѣка минута, за да видите, че азъ имамъ право. Чл. 1 отъ законопроекта измѣнява чл. чл. 101, 102, 103 и 104, като противорѣчащи на този законъ, значи прѣмахва окръжните училищни съвети; чл. 2 измѣнява членове 44, 46 и 49; чл. 3 измѣнява чл. чл. 67, 68, 72, 74, 86, 128, 139, 206, 207, 210, 211, 212 и 214; чл. 5 измѣнява чл. чл. 23 и 24. Съ една дума, тѣзи скромни шестъ членчета измѣняватъ тамамъ 21 отъ най-важните членове, като засѣгатъ 50 и пѣколко.

Д. Тончевъ: Измѣняватъ или отмѣняватъ?

С. Чилингировъ: Отмѣняватъ, защото противорѣчатъ напълно.

И тѣй, г-да, моето заключение е, че мотивитъ не отговарятъ на съдържанието, че този актъ на г. министра на народното просвѣщение не би трѣбвало да бѣде внесенъ въ настоящия моментъ. Азъ, безъ да ща — нека ми позволите почтениятъ г. министъръ — ида да уподобя неговата постѣпка съ постѣпката на нашия любезни съсед, ромжнитъ: когато тѣ видѣха нашата армия при Чатаджи, поискаха територия отъ насъ; когато г. министърътъ на народното просвѣщение видѣ цѣлото учителство на бойнитъ полета, и тукъ не сж останали нищо друго, освѣтъ единици, които не сж въ състояние, нито въ печатни органи, нито пъкъ устно, да изкажатъ своето мнѣние, прѣдъ видѣ на особенитъ условия, които прѣживяваме, замисля атентатъ противъ него.

М. Гайдовъ: Това е срамота!

С. Чилингировъ: Когато учителството е на бойното поле, г. министърътъ посѣга на неговитъ права, и тукъ, въ тази минута, и парламентътъ, и обществото...

М. Гайдовъ: Армията, която прави законитъ — цѣлото народно прѣдставителство — е тукъ.

К. Кръстевъ: Мълчете тамъ, това парламентъ ли е? Не Ви е срамъ!

Д-ръ К. Списаревски: Какво ревешъ отъ тамъ бе! Изтѣзъ да говоришъ отъ трибуната. Азъ знамъ да викамъ повече отъ тебе, нѣма да ме уплашишъ.

М. Гайдовъ: Не Ви е срамъ, съ ромжнитъ ще ни сравняватъ.

С. Чилингировъ: Г. министърътъ на народното просвѣщение не единѣжъ — и въ опозиция, и на властъ — е казвалъ: „Когато се внася единъ законъ за просвѣтата, правятъ се социални реформи — казвалъ го е на менъ, нека го отрече отъ тукъ — и когато се внася единъ законопроектъ за народната просвѣта, трѣбва да се внесе мѣсеци по-рано, за да има възможность цѣлото общество, цѣлото учителство компетентно — да не кажа напълно, но до известна степенъ — да си каже своето мнѣние по тѣзи въпроси; да има възможность всѣки баща и всѣки гражданинъ да си каже своето мнѣние. А сега, когато се правятъ социални реформи тукъ съ пѣколко законоположения, когато се правятъ въ моментъ на запазване особени обществени интереси, при липса на прѣка заинтересованостъ въ тази работа, азъ какъ иначе мога да квалифицирамъ тази постѣпка? Какъ ще я квалифицирате вие?

Г-да, азъ свършвамъ. Ще моля г. министра на народното просвѣщение да бѣде тѣй добъръ, да оттегли законопроекта. Ако не го оттегли, ако се вотира, ако той се приеме, бѣдете увѣрени, първото друго правителство, което ще ни наслѣди, първата камара, която ще дойде, ще го отгѣни, за да покаже прѣдъ обществото, че ние, двѣтъ най-добри партии въ България, сме нанесли най-голямъ ударъ на българската просвѣта, че ние двѣтъ партии въ България сме направили най-големия атентатъ срѣщу правилния развой на учебното дѣло, да докаже, че ние, които водимъ войната, които печелимъ побѣдитъ, не можемъ да отгѣнимъ причинитъ на тѣзи побѣди, не можемъ да разберемъ, че Лозенградъ, Бунар-Хисаръ, Люле-Бургазъ, Чорлу дължимъ не на друго, а на просвѣтата на българския войникъ, достигната чрезъ българскитъ училища. (Продължителни ржкоплѣскания)

М. Гайдовъ: За това споръ нѣма.

С. Чилингировъ: Ако трѣбва да споримъ, азъ ще ви докажа това.

Отъ лѣвицата: Браво! (Бурни ржкоплѣскания)

Министъръ Т. Теодоровъ: Г. г. народни прѣдставители! Ще моля да се вдигне засѣданието днесъ и да се продължатъ въ идущето засѣдание, защото всички г. г. министри ще бѣдатъ заняти въ Министерския съветъ.

Прѣдседателствующъ А. Буровъ: Тѣй като, споредъ правилника, засѣдането трѣбва да трае до 7 ч., азъ ще положа на вотиране това прѣдложение на г. министра на финанситъ.

Кои г. г. народни прѣдставители сж съгласни да се вдигне засѣданието, моля, да си вдигнатъ ржката. (Болшинство) Събранието приема.

Слѣдующото засѣдание ще бѣде въ срѣда въ 2 ч. слѣдъ пладне, съ сѣщия дневенъ редъ.

Вдигамъ засѣданието.

(Вдигнато въ 5 ч. 45 м. слѣдъ пладне)

Прѣдседателствующи подпрѣдседатели: } А. Б. уровъ.
Г. Згуревъ.

Секретаръ: А. Кипровъ.

Началникъ на Стенографското бюро: Т. Гължбовъ.